

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Географічний факультет
Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту**

**ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ЗЗСО
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 615 групи

галузі знань 01 – Освіта /Педагогіка

спеціальності 014.07 – Середня освіта

(Географія) ОП «Географія»

Поп'юк Ірина Ярославівна

Науковий керівник: к.геогр.н.,

доц. Ємчук Т.В.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 6

від «11» листопада 2024 р.

Зав. кафедри _____ проф. Валерій РУДЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗЗСО.....	8
1.1 Просоціальна поведінка учнів як наукова проблема.....	8
1.2 Соціально-психологічні особливості здобувачів ЗЗСО.....	17
1.3 Можливості інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку просоціальної поведінки здобувачів ЗЗСО.....	28
Висновки до 1-го розділу.....	36
Розділ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ.....	38
2.1 Формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії.....	38
2.2. Інформаційно-комунікаційні технології в географії: особливості використання ІКТ для соціально-емоційного розвитку учнів.....	50
Висновки до 2-го розділу	58
Розділ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ІКТ.....
3.1. Науково-методичне обґрунтування процесу формування просоціальних якостей учнів на уроках географії з використанням ІКТ.....
3.2. Застосування ІКТ-інструментів у навчанні географії: розробка інтерактивних уроків для розвитку просоціальної поведінки учнів.....
3.3. Методологія дослідження рівня сформованості просоціальних навичок учнів у процесі вивчення географії за допомогою інтернет-опитування.....
Висновки до 3-го розділу	83
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	93

АНОТАЦІЯ

Поп'юк І.Я.

Формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО засобами інформаційно-комунікаційних технологій: кваліфікаційна робота. Чернівці : Чернівець. нац.ун-т ім. Ю.Федьковича. 95 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню формування просоціальної поведінки учнів на уроках географії із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). У роботі детально розглянуто поняття просоціальної поведінки, її складові та вплив соціально-психологічних особливостей учнів. Обґрунтовано можливості інтеграції ІКТ у навчальний процес для розвитку емпатії, співпраці та відповідальності. Результати дослідження показали, що використання ІКТ сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку їхніх комунікативних навичок та формуванню соціальних компетенцій. Отримані дані підтверджують, що ІКТ є ефективним інструментом для виховання просоціальної поведінки школярів, забезпечуючи їхню успішну соціалізацію та адаптацію до умов цифрового суспільства.

Ключові слова: просоціальна поведінка, інформаційно-комунікаційні технології, уроки географії, соціальні навички, емпатія, виховний процес, цифрова освіта.

ABSTRACT

i

u Formation of prosocial behavior of students of secondary school by means of information and communication technologies : qualification work. Chernivtsi :

Œ

h

a

r

n Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

t

s

i

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах цифровізації суспільства та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) освіта, зокрема географічна освіта, зазнає суттєвих змін. Учні загальноосвітніх закладів середньої освіти (ЗЗСО) активно використовують цифрові ресурси, включаючи онлайн-карти, інтерактивні платформи для досліджень та мобільні додатки, що допомагають краще розуміти географічні процеси. Це створює нові можливості для навчання, однак також викликає виклики, такі як залежність від соціальних мереж, зниження рівня безпосередньої комунікації та вплив неперевіреного онлайн-контенту. У цьому контексті особливу важливість набуває формування

просоціальної поведінки, яка включає емпатію, соціальну відповідальність і здатність до конструктивної взаємодії в освітніх завданнях.

Адаптація виховного процесу на уроках географії до умов цифрового середовища дозволяє максимально використати потенціал ІКТ для формування соціальних навичок. Інтерактивні інструменти, такі як Google Earth, онлайн-платформи для моделювання кліматичних змін чи дослідження ресурсів, сприяють розвитку командної роботи та навичок співпраці через спільну діяльність у групових проєктах і дискусіях. Використання ІКТ у географії також дозволяє формувати емпатію до екологічних і соціальних проблем, з якими стикаються різні країни й регіони світу.

Проте, попри значний потенціал цифрових технологій, їх інтеграція у навчальний процес географії потребує додаткових досліджень та підвищення кваліфікації педагогів. Відсутність системного підходу до використання ІКТ може призводити до недостатнього розвитку соціальних навичок та просоціальної поведінки учнів, необхідних для успішної соціалізації.

Актуальність цього дослідження обумовлена потребою адаптації освітнього процесу з географії до цифрового середовища, формування соціальних компетентностей учнів та розкриття потенціалу ІКТ для розвитку просоціальної поведінки. Це дозволяє не лише підвищити якість навчання, але й формувати відповідальне ставлення учнів до навколишнього світу.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у визначенні та практичному підтвердженні організаційно-педагогічних умов, які сприяють розвитку просоціальної поведінки учнів закладів загальної середньої освіти через використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні географії.

Виходячи із мети, основними завданнями роботи є:

1. проаналізувати сучасні науково-теоретичні підходи до формування просоціальної поведінки учнів у контексті географічної освіти;
2. визначити соціально-психологічні особливості учнів ЗЗСО, що впливають на розвиток просоціальних якостей через вивчення географії;
3. проаналізувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні просоціальної поведінки учнів на уроках географії;

4. дослідити особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі географії для розвитку соціально-емоційних навичок учнів;

5. розробити інтерактивні уроки з географії з використанням ІКТ для розвитку просоціальної поведінки школярів;

6. провести експериментальне дослідження сформованості просоціальної поведінки учнів із використанням онлайн-опитування у рамках географічної освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО в умовах цифрового середовища на уроках географії.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови та методи використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО у процесі вивчення географії.

У ході дослідження застосовувалися такі методи: аналіз і синтез матеріалу, логічний підхід, метод опитування, спостереження, метод формалізації, а також порівняльний аналіз.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, вступу, висновків, списку використаної літератури (72 позиції). Робота нараховує 103 сторінки, з них основного тексту 92 сторінки, містить 1 таблицю та 10 рисунків.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗЗСО

1.1. Просоціальна поведінка учнів як наукова проблема

Сучасні соціально-економічні умови, зниження рівня добробуту населення та падіння моральних стандартів призвели до погіршення міжособистісних відносин і негативно вплинули на систему цінностей молоді. Якщо не здійснювати змін у цій соціальній ситуації, можна очікувати подальшого погіршення. Тому виникає потреба в реформуванні національної системи освіти з оновленням змісту та методів організації освітнього процесу, спрямованих на виховання моральних орієнтирів у дітей.

Згідно з Концепцією Нової української школи (2016), найкращі перспективи на ринку праці матимуть ті, хто здатен навчатися протягом життя, мислити критично, досягати поставлених цілей, ефективно працювати в команді, виявляти турботу про інших, запобігати конфліктам і вирішувати їх, поважати закони та дотримуватися прав людини [28].

У Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років підкреслено, що освіта має стати важливим важелем для економіки знань, надаючи учням навички самостійного оволодіння знаннями та їх практичного застосування. Освіта повинна забезпечити розвиток суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на світовому ринку.

Міністр освіти Л. Гриневич наголошує, що сучасна освіта має базуватися на нових методах, які сприяють діалогу з учнем, розвитку критичного мислення, аналізу та висловлення власної позиції.

Одним із таких методичних підходів є програма "Філософія для дітей" (Philosophy for Children), яку розробив професор Метью Ліпман у 1970-х роках. Основна мета цієї програми полягає у розвитку "мислення вищого рівня", що включає критичне, креативне та турботливе мислення. Програма спрямована на навчання дітей вмінню креативно мислити, дискутувати та обґрунтовувати власну точку зору, замість пасивного сприйняття інформації.

Дослідник Джон Пак зазначає, що сучасні підходи передбачають, щоб учні самостійно формулювали запитання та вирішували завдання, що потребує креативного мислення та аргументації. Спільнота співпрацює, висуваючи гіпотези, аналізуючи їх та обираючи найбільш обґрунтовані й враховуючи почуття інших, що є основою піклувального мислення [46].

Розвиток креативного, критичного та піклувального мислення учнів основної школи сприяє формуванню їхньої просоціальної поведінки.

Термін "просоціальна поведінка" був введений у науковий обіг на Міжнародному психологічному конгресі, що відбувся у Лейпцигу в 1980 році [50].

Проблематика формування та розвитку просоціальної поведінки досліджувалась як вітчизняними, так і закордонними вченими, серед яких можна

виділити В. Абраменкову, Б. Братуся, О. Єжову, В. Кириченка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, А. Маслоу, В. Зандена, Е. Стауба, Р. Чалдіні та інших. Термін "просоціальна поведінка" трактується по-різному:

- поведінка індивіда, орієнтована на благо соціальних груп [39];
- сприятливі стосунки, що демонструють ціннісне ставлення до оточуючих і реалізуються в корисних вчинках, навіть за відсутності зовнішнього контролю [20];
- реакція, що викликана соціальним підкріпленням [65];
- поведінка, що має позитивні соціальні наслідки та сприяє благополуччю інших [69];
- дії, що приносять користь іншим людям [54];
- поведінка, що включає емпатію, співробітництво і допомогу [70];
- дії, спрямовані виключно на користь іншій людині, без очікування винагороди [52].

Найширше визначення трактує просоціальну поведінку як дії, що орієнтовані на благо соціальних груп і надання допомоги іншим людям.

Ми погоджуємося з думкою співробітників лабораторії фізичного розвитку, що просоціальна поведінка – це "система дій особистості, зумовлена прийняттям соціально значущих норм і здатністю конструктивно вирішувати міжособистісні суперечності" [24].

Дослідники Р. Павелків та Н. Корчакова [36] відзначають, що перші дослідження просоціальності датуються 30-ми роками ХХ століття, коли Х. Хартсгорн і М. Мей опублікували свою працю "Вивчення природи характеру". Науковці підкреслюють значущість якостей індивідуалізму та кооперативності, які відіграють ключову роль у забезпеченні нормального функціонування особистості та суспільства.

Однак ще наприкінці ХІХ століття з'явилися праці, присвячені дослідженню аспектів просоціальності. Вони охоплювали такі теми, як показники просоціальної поведінки, історія благодійності, системи захисту вразливих верств населення, форми надання допомоги, опіка над дітьми та дорослими, медична допомога та підтримка освітньої сфери.

У 70-х роках ХХ століття термін "просоціальна поведінка" був введений як антонім "антисоціальної поведінки". Вивчення стосувалося вікових закономірностей просоціальності, гуманних стосунків і емоційної чутливості у дітей (Мерфі, Стауб, Абраменкова та ін.). Американський вчений Е. Вілсон [68] стверджує, що добровільні дії на користь інших закладено в поведінці людей з народження і є біологічною функцією.

Аналіз науково-літературних джерел показав відсутність єдиного підходу до розуміння просоціальної поведінки. Це поняття трактується широко, включаючи "допомагаючу поведінку", "просоціальну поведінку", "альтруїстичну поведінку" і "гуманне ставлення". Взаємодія між людьми, що надають і приймають допомогу, може варіюватися від широкого поняття допомоги до альтруїзму, де мотивація базується на емпатії.

У своїй роботі С.Лінденберг [61] зазначає, що терміни, як-от "просоціальна поведінка" та "допомагаюча поведінка" найчастіше використовуються в психології, "солідарність" та "солідарна поведінка" – у соціології, а "співпраця" і "кооперативна поведінка" – в економіці. Термін "альтруїзм" використовується у всіх трьох сферах.

Альтруїстична поведінка має безліч проявів, серед яких можна виділити такі приклади:

- допомога літній людині під час переходу дороги;
- надання першої допомоги постраждалим;
- порятунок понад тисячі євреїв від переслідувань нацистської Німеччини, здійснений німецьким підприємцем Оскаром Шиндлером;
- внесок голлівудських акторів Анджеліни Джолі та Бреда Пітта у відновлення зруйнованих ураганом будинків у Новому Орлеані;
- масштабна міжнародна допомога жителям Південно-Східної Азії, які постраждали від цунамі 2004 року, яке забрало тисячі життів;
- благодійні ініціативи мобільних операторів, які під час вибухів у Балаклії у 2017 році поповнювали рахунки постраждалих абонентів;
- самовідданість Януша Корчака, який все своє життя присвятив вихованню дітей, а також залишився з ними до кінця у газовій камері.

Ці випадки об'єднує спільний мотив: вони є прикладами свідомого реагування на чужі проблеми, здатності співпереживати та перейматися болем інших людей.

Науковці пропонують кілька основних підходів до пояснення просоціальної поведінки:

- біологічний підхід: включає еволюційні концепції, теорії еволюційної психології та соціобіологію;
- соціальний підхід: охоплює теорію соціального обміну, концепцію реактивного спротиву, модель груп самопомоги та використання цифрових технологій, мотиваційну модель допомоги, а також міжособистісний підхід та підхід із точки зору соціальних норм;
- поведінковий або особистісний підхід: включає теорію "емпатії-альтруїзму", атрибутивну теорію, модель "очікуваної цінності", індивідуалістичний підхід, підхід з позиції прийняття рішень та концепцію наuczіння.

Німецький дослідник С. Лінденберг [61] розрізняє п'ять різновидів просоціальної поведінки, які включають: співпрацю, справедливість, альтруїзм, надійність та повагу до інтересів інших людей. Ці типи поведінки мають спільну мету – приносити користь іншим, при цьому вони часто потребують від особи певної самопожертви.

У 1977 році Ш. Шварц запропонував процесуальну модель альтруїстичних дій, яка складається з декількох етапів [63]:

Етап актуалізації: людина усвідомлює, що інша особа перебуває у скрутному становищі та оцінює свої можливості допомогти; також відбувається часткове прийняття відповідальності за покращення ситуації.

Етап обов'язку: виникає почуття морального обов'язку, що активізує особистісні норми, сформовані раніше або зумовлені поточною ситуацією.

Етап захисної реакції: особа аналізує потенційні наслідки своїх дій, зважає на можливі витрати та оцінює ризики. На цьому етапі може відбутися переоцінка ситуації, яка іноді призводить до заперечення необхідності в допомозі або зниження серйозності проблеми.

Етап реагування: відбувається безпосередня дія або ж ухвалюється рішення про відмову від дії.

У моделі S. Schwartz значна увага приділяється особистісним чинникам, таким як внутрішнє прийняття норм, оцінка можливих наслідків та усвідомлення відповідальності або її відхилення. Ці елементи є ключовими у формуванні просоціального мотиву.

Просоціальна поведінка є багатограним явищем. Дослідники Д. Дарлі та Б. Латане [58] розробили концептуальну модель, яка допомагає виділити основні ознаки такої поведінки через аналіз. Їхня модель описує п'ять етапів прийняття рішення у складній ситуації, що вимагає просоціальної реакції. Перша стадія – виокремлення надзвичайної події.

Друга стадія – інтерпретація події як надзвичайної.

Третя стадія – вирішення питання, чи варто брати відповідальність за втручання.

Четверта стадія – після рішення допомогти людина вибирає форму надання допомоги.

П'ята стадія – реалізація рішення допомогти.

Просоціальна поведінка є важливою формою людської активності, що сприяє побудові стосунків, міжособистісній взаємодії, спілкуванню та спільній діяльності в групах, громадах і суспільстві.

Запитання про причини просоціальної поведінки можна розглядати з кількох перспектив: біологічної, особистісної, міжособистісної або на рівні суспільних систем. Кожен із підходів частково розкриває сутність цього явища, але не дає вичерпного пояснення.

Соціобіологічний підхід акцентує увагу на тому, що просоціальні дії можуть бути вродженими або генетично зумовленими. У цьому контексті працюють дві ключові стратегії: відбір за родинною спорідненістю та принцип взаємодопомоги.

Родинний відбір пояснює, що просоціальна поведінка сприяє виживанню виду завдяки підтримці близьких родичів. Наприклад, птахи часто ризикують життям, щоб захистити своїх пташенят від загроз. Така поведінка забезпечує

передачу генів до наступного покоління, що підтверджує наявність "гену виживання".

Теорія взаємного альтруїзму стверджує, що просоціальна поведінка базується на принципі взаємовигоди між індивідами. Якщо один індивід допомагає іншому, він очікує, що отримає допомогу у відповідь у майбутньому, за умови, що витрати на таку допомогу є меншими за можливі переваги. Наприклад, якщо Петро допомагає своєму товаришу, він розраховує на те, що у випадку потреби товариш теж прийде йому на допомогу.

Особистісний підхід фокусується на внутрішніх характеристиках особистості, які впливають на прояв просоціальної поведінки. Тут увага приділяється індивідуальним схильностям до надання допомоги, що можуть формуватися не тільки під впливом генетичних факторів, але й як результат соціального досвіду та навчання.

Існують два основних типи особистісних теорій альтруїзму:

- теорії настроїв: альтруїстична поведінка може пояснюватися емоційним станом, наприклад, позитивним настроєм.
- теорії стійких характеристик особистості: альтруїзм визначається стійкими рисами особистості.

Емпіричні дослідження показують, що допомога залежить від позитивного настрою, який може бути результатом успіху або приємних думок. Наприклад, діти у хорошому настрої частіше виявляють милосердя і охоче діляться з іншими.

Теорія соціального навчання інтерпретує різні прояви поведінки як результат впливу соціального середовища, де головну роль відіграють процеси підкріплення і наслідування. У контексті просоціальної поведінки акцент робиться на двох ключових механізмах: винагороді/покаранню та навчанні через спостереження.

Однією з труднощів цього підходу є те, що діти іноді поведуться так, як очікує від них експериментатор, а не приймають власних рішень щодо просоціальних вчинків. Вони часто намагаються задовольнити очікування дорослих, розраховуючи на отримання винагороди. Однак, коли ці стимули

припиняються, рівень просоціальної поведінки може знизитися, що вказує на потребу постійного підкріплення таких дій упродовж життя.

Навчання через спостереження, або моделювання, частково вирішує цю проблему. Багато досліджень демонструють, що діти копіюють поведінку, яку бачать навколо себе. Наприклад, якщо під час ігрових ситуацій моделюється просоціальна поведінка, діти частіше повторюють подібні дії в реальних життєвих обставинах.

Соціально-когнітивний підхід акцентує увагу на розумових процесах, які є основою просоціальної поведінки. Цей підхід визнаний багатьма дослідниками як один з провідних у цій галузі, оскільки він охоплює низку теоретичних моделей, що дозволяють детально аналізувати феномен просоціальної поведінки.

Дослідники Д. Дарлі та Б. Латане підкреслюють, що просоціальна поведінка вимагає здатності швидко обробляти великі обсяги інформації. У таких ситуаціях задіяні ключові когнітивні процеси: сприйняття, аналіз, прийняття рішень, вирішення проблем, а також усвідомлення соціальних норм і очікувань, які впливають на взаємодію між людьми.

Вважається, що розвиток просоціальної поведінки відбувається завдяки поступовому покращенню розумових здібностей дитини. Цей процес передбачає зміну від егоцентричного мислення до здатності до емпатії, логічного мислення та морального судження. Вміння враховувати перспективи інших людей тісно пов'язане з формуванням просоціальних навичок.

Міжособистісний підхід зосереджується на взаємозалежності індивідів у спільних діях. Наприклад, двоє студентів, Оля і Марина, вирішили підготуватися до іспиту разом, об'єднавши свої знання і ресурси. Їхній успіх залежить від ефективності співпраці, а поведінка в такій ситуації мотивується прагненням досягти найкращого результату для обох. Відповідно до теорії обміну, люди в подібних ситуаціях орієнтуються на отримання взаємної вигоди, що стимулює їх до кооперативних дій.

Формування просоціальної поведінки як педагогічний процес складається з двох етапів:

1. зовнішня регуляція – прищеплення норм соціальної поведінки через здійснення нагляду за їх виконанням.

2. саморегуляція – поступовий перехід до самостійного прийняття рішень у вчинках.

"При першому способі регулятивні інстанції знаходяться поза суб'єктом; при другому – є внутрішньо локалізованими, хоча зовнішнє підкріплення залишається дієвим. Обидва способи регуляції передбачають вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, але міра їх представленості різна" [24].

Потреба у саморегуляції виникає, коли перед людиною постає моральний вибір і необхідно оцінити ситуацію для прийняття рішення, спираючись на досвід та сформовані етичні принципи. Перехід до просоціальної поведінки є особливо складним процесом, який потребує постійної підтримки та активної взаємодії з авторитетними фігурами в соціальному середовищі — батьками, однолітками, педагогами та іншими важливими членами громади [24].

Дослідниця М. Блесінг [53] наголошує, що найкращим способом навчання дітей просоціальної поведінки є гра, яка допомагає дітям взаємодіяти, ділитися і співпрацювати.

Науковці Й. Кідрон та Ш. Флейшман [57] стверджують, що всі діти мають природну здатність до співпереживання, однак розвиток цієї чутливості значною мірою визначається якістю стосунків із найближчим оточенням. Наприклад, діти, чиї батьки демонструють доброту і співчутливість, частіше схильні до просоціальних дій.

Освітні установи можуть відігравати ключову роль у сприянні розвитку просоціальної поведінки, впроваджуючи загальношкільні програми, що акцентують увагу на розвиток соціальних умінь і навичок. підготовка вчителів до змін в управлінні класом: залучення учнів до прийняття рішень сприяє розвитку демократичних цінностей і поваги до думки інших.

1. прояви дбайливого ставлення з боку всіх працівників закладу: всі співробітники школи мають демонструвати шанобливе ставлення.

2. використання позитивних дисциплінарних практик: погрози та покарання не сприяють формуванню просоціальної поведінки. Натомість

важливо використовувати послідовні позитивні практики дисципліни, що містять чіткі очікування і дискусії.

Однак дослідники зазначають, що необхідно більше досліджень для оцінки ефективності цих підходів.

Науковиця Л. Калашникова трактує процес формування просоціальної поведінки як керовану соціалізацію, тобто інтеграцію дитини у соціум під наглядом дорослих, засновану на засвоєнні соціального досвіду [21].

І. Мельник вказує на те, що просоціальна поведінка розвивається під впливом внутрішніх факторів та змінюється в ході онтогенетичного і особистісного зростання [32].

Дослідники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя розглядають формування просоціальної поведінки як складний, цілісний процес, що включає засвоєння соціально важливих норм, розвиток просоціальних рис характеру та залучення до соціально корисної діяльності [24].

Аналіз літератури з психолого-педагогічної тематики показав, що формування просоціальної поведінки значною мірою залежить від соціального середовища та найближчих стосунків, зокрема дружніх взаємин, турботи про інших та спільного вирішення проблем.

1.2 Соціально-психологічні особливості здобувачів ЗЗСО

Проблема формування просоціальної поведінки є особливо актуальною у вихованні підростаючого покоління. Сучасні умови соціального, економічного, політичного та психологічного характеру часто сприяють формуванню у дітей та підлітків досвіду байдужості та навіть жорстокості, який вони переносять у доросле життя. Саме тому важливо розвивати систему вчинків і дій, орієнтованих на благо суспільства та надання допомоги іншим. Це актуально на всіх етапах життя, але особливого значення набуває у підлітковому віці, коли відбувається формування основ соціальної поведінки та закладаються навички подальшої соціалізації.

Слово "підлітковий" (adolescent) походить від латинського *adolescere*, що означає "дорослішати". Підлітковий період починається зі статевого дозрівання

і завершується моментом, коли людина приймає на себе обов'язки дорослого члена суспільства. Як підкреслює дослідник П. ЛаФрен'єр, цей етап розпочинається з біологічних змін і завершується культурними впливами, що формують особистість.

У психолого-педагогічній літературі вік підлітків (приблизно 11-15 років, учні 5-9 класів) характеризується різними термінами, такими як "перехідний", "пубертатний", "кризовий", "зламний" або ж "негативна фаза періоду статевого дозрівання".

Проблеми підліткового віку вивчали такі вчені, як І. Бех (2012), Т. Кравченко (2009), В. Нечерда (2015), [2, 25, 34] та інші. Хоча багато досліджень присвячено взаєминам із підлітками та особливостям їхнього виховання, остаточне вирішення багатьох проблемних аспектів ще не знайдено.

За визначенням І. Беха (2008), підлітковий вік є "першим рубежем особистісного вирішення суперечностей самовизначення". Цей період є важливим етапом становлення особистості і характеризується різнорівневими особливостями соціального дозрівання.

Підлітковий період є ключовим етапом, коли відбувається формування світогляду, моральних переконань, ціннісних установок та ідеалів, які зумовлюють майбутню поведінку молодої особистості. Саме в цей час у підлітка закладається система оцінок і суджень, що визначатимуть його рішення та вчинки у різних життєвих ситуаціях.

Соціальний розвиток підлітка значною мірою залежить від того, наскільки він усвідомлює свою роль у суспільстві, розуміє свої права і обов'язки та вміє засвоювати суспільно значущі цінності. З віком змінюється його самосприйняття, мотивація дій і те, наскільки ці дії відповідають потребам і вимогам соціального середовища.

Сучасні дослідники підліткового віку акцентують увагу на суперечливому характері цього періоду. З одного боку, це час активної соціалізації, коли підліток інтегрується у світ культурних і суспільних норм. З іншого боку, відбувається процес індивідуалізації, коли молода людина намагається утвердити свою унікальну особистість і самостійність [9].

Відомий психолог К. Левін [60] підкреслює, що підліток уже не є дитиною, але ще не став дорослим. Він починає активно брати участь у дорослому житті, прагне сформувати свою ідентичність та опанувати різні соціальні ролі. Його життєва позиція залежить від ставлення до себе, до навколишнього світу та до інших людей.

У сучасній психолого-педагогічній літературі відсутня єдина думка щодо розподілу підлітків на вікові групи. Наприклад, одні автори виокремлюють три етапи: ранній (12-14 років), середній (15-16 років) та старший (17-18 років), інші – вважають, що підлітковий вік триває з 11 до 17 років, розділяючи його на дві фази: середній шкільний (11-15 років) і старший шкільний (15-17 років).

За О. Хомич [48], підлітковий вік поділяється на три стадії: молодший (10-11 років), середній (12-13 років) і старший (14-15 років). Він відзначає, що в ранньому підлітковому віці дитина критикує себе і глибоко переживає свої недоліки. У середньому підлітковому віці формується потреба в самоповазі, а у старшому з'являється "оперативна самооцінка", що дозволяє підлітку оцінювати себе відносно соціальних норм.

Деякі українські джерела з соціології розширюють підлітковий вік до 19 років. Згідно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), підлітковий вік охоплює період від 10 до 19 років. Організація Об'єднаних Націй також визначає підлітків як осіб віком 10-19 років, а молодь – 15-24 роки.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що підлітковий вік є важливим і складним етапом у формуванні особистості. Е. Шпрангер [64] визначає три типи підліткового розвитку: криза, поступовий ріст та активне самовиховання.

Стадії підліткового віку. Перша стадія (10-11 років)

Ця стадія характеризується прагненням дитини до самостійності та потребою у визнанні з боку дорослих. Діти намагаються підтвердити своє дорослішання, виконуючи приватні завдання або захищаючи свої рішення. Наприклад, деякі підлітки прагнуть відстояти своє право на самостійний вибір одягу ("Я можу вийти на вулицю в тому, що оберу сам"). Деякі підлітки бажають,

щоб їхні нові здібності і можливості були належним чином оцінені дорослими, а інші прагнуть брати активну участь у справах на рівних умовах із дорослими.

Для нашого дослідження особливо важливо врахувати, що зростаюче прагнення підлітків до незалежності ґрунтується на усвідомленні ними важливості виконання соціально значущих завдань. Це прагнення слугує основою для формування мотиву дій на благо інших, що є ключовим аспектом розвитку просоціальної поведінки.

Друга стадія (12-13 років)

На цьому етапі підлітки більше не задовольняються лише пасивною участю в соціально значущій діяльності – вони починають прагнути визнання з боку оточення та освоюють свої права нарівні з обов'язками, як у сім'ї, так і в суспільстві ("Я теж маю право"). Прагнення виглядати і діяти як дорослий виходить за межі простого бажання ("Я хочу") і переходить у площину свідомих дій ("Я можу" і "Я повинен").

Третя стадія (14-15 років)

Цей етап характеризується ще більшою усвідомленістю підлітка щодо своїх соціальних ролей і відповідальності. Вони активно формують свою ідентичність, прагнуть самостійного прийняття рішень і все частіше демонструють готовність брати на себе відповідальність за свої вчинки.

Ця стадія характеризується готовністю до функціонування у дорослому світі. Формується новий рівень усвідомлення своєї участі у суспільстві як відповідальної особи, яка може виконувати серйозні соціальні ролі, визначати проблемні ситуації та допомагати у їх вирішенні.

Соціальні умови розвитку підлітка кардинально відрізняються від тих, що характерні для дитячого віку. Ця відмінність зумовлена не лише зовнішніми змінами, а й внутрішніми трансформаціями самої особистості. Підліток все ще залишається частиною сім'ї, продовжує навчатися у школі та взаємодіяти з однолітками, однак його ціннісні орієнтири суттєво змінюються. Пріоритети в комунікації між родиною, друзями та шкільним середовищем також змінюються, відображаючи перехід від дитячої залежності до більшої самостійності.

Формально підліток зберігає статус учня, але з переходом до основної школи відбувається значне ускладнення його соціальної ролі.

Однією з ключових сфер розвитку підлітка є спілкування з однолітками, яке відіграє важливу роль у становленні самосвідомості та розвитку комунікативних здібностей. Це спілкування дарує відчуття незалежності від дорослих, сприяє формуванню впевненості та забезпечує емоційний комфорт. Водночас підлітки все більше прагнуть самовираження та самопізнання, що підкреслює В. Кириченко [23]. Пошук власної ідентичності стає центральним завданням цього віку, а потреба у визнанні серед однолітків і дорослих стимулює підлітка до активної взаємодії.

Спілкування з однолітками стає провідним видом діяльності у підлітковому віці. Саме у цьому середовищі відбувається засвоєння моральних норм і соціальних моделей поведінки, встановлюються відносини на засадах рівності та взаємної поваги. Важливо відзначити, що в цей період змінюється і ставлення підлітка до вчителів. Для підлітка стає більш значущим статус серед однолітків, ніж оцінки чи визнання з боку вчителів.

Костю С. [29] акцентує увагу на тому, що через спілкування підлітки накопичують досвід взаємодії з іншими людьми, порівнюють себе з оточенням, розвивають інтелектуальні здібності, а також формують свої моральні та естетичні цінності. Таким чином, соціальне середовище та комунікація з однолітками сприяють всебічному розвитку особистості підлітка і закладають основу для його подальшої соціалізації та самореалізації.

Спілкування з однолітками виконує безліч важливих функцій у процесі розвитку підлітка. Воно не лише забезпечує обмін інформацією, але й сприяє самопізнанню, формує навички ефективної взаємодії та співпраці, допомагає розвивати емпатію, дає можливість ділитися спільними захопленнями, налагоджувати стосунки з протилежною статтю, а також стимулює розвиток самостійності та незалежності від дорослих. Крім того, через спілкування підлітки досягають певного соціального статусу в групі однолітків, що є важливим етапом їхньої соціалізації.

Традиційна психологія пропонує кілька різних підходів до визначення основної діяльності підлітків. Деякі науковці виділяють інтимно-особистісне спілкування як ключову форму активності, інші акцентують увагу на суспільно-корисній діяльності, а треті вважають провідною суспільно-значущу діяльність. Спільною рисою всіх цих підходів є визнання колективного характеру підліткової активності, оскільки дії підлітків часто мають групову основу. Водночас, важливо враховувати прагнення підлітків до спілкування з ровесниками як невід'ємну складову їхнього розвитку.

Сучасний підхід до розуміння підліткової діяльності, запропонований дослідницею Скрипченко О.В., передбачає, що основною формою активності у цьому віці є проєктна діяльність [9]. Такий підхід орієнтується на сучасні освітні тенденції і враховує прагнення підлітків до самовираження та досягнення конкретних результатів через спільні проєкти. Проєктна діяльність дозволяє підліткам проявляти ініціативу, відчувати відповідальність за результат і розвивати навички співпраці, що має велике значення для їхнього особистісного становлення та соціального розвитку.

Важливою для підлітка є наявність авторського задуму дії: вміння заявити і захистити свою позицію, навіть якщо ця дія не буде реалізована. Проєктна діяльність забезпечує "зустріч задуму з його результатом" і сприяє розвитку підлітка як особистості. У процесі реалізації своїх задумів підлітки потребують підтримки з боку дорослих.

У підлітковому віці мотивація до навчання змінюється через збільшення кількості навчальних предметів, домашніх завдань та появу нових вчителів. Якщо молодші школярі захоплюються навчальним процесом, то підлітки більше орієнтуються на стосунки з однолітками. Це підтверджується результатами дослідження І. Булах [6], де було ранжовано мотиви позитивного ставлення підлітків до школи. На вершині цієї "піраміди" знаходиться спілкування з однолітками, хоча також важливими залишаються якість викладання предмету, прихильність до закладу і контроль з боку вчителів та батьків (рис. 1.2.1).

Рис. 1.2.1 Мотиви позитивного ставлення підлітків до школи (за І. Булах)

Збільшення зв'язків із зовнішнім світом, посилення процесів самопізнання, зростання кількості контактів з однолітками, а також розвиток особистих інтересів і захоплень підлітків нерідко призводять до зниження їхнього інтересу до шкільного навчання. Це може впливати на мотивацію до навчання та погіршувати стосунки з батьками, оскільки підлітки починають частіше шукати підтримку і визнання серед однолітків, ніж у родинному колі [9].

Підлітковий вік традиційно сприймається як один із найбільш складних періодів розвитку як для самих підлітків, так і для їхніх близьких, особливо батьків і вчителів. Цей час супроводжується інтенсивними фізичними, когнітивними та емоційними змінами, які поступово наближають дитину до дорослого життя. Такі зміни можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Американський педагог Стенлі Холл охарактеризував підлітковий період як "бурю й натиск", підкреслюючи його емоційну нестабільність та напругу. У цей час можуть виникати труднощі, якщо батьки або вчителі не враховують особливості розвитку підлітків і продовжують ставити до них ті ж самі вимоги, що й у молодшому віці, або ж очікують поведінки, характерної для дорослих. Через це підлітковий вік часто стає найбільш викликовим періодом для дорослих і одночасно критичним етапом для самих підлітків.

На думку дослідниці Ірини Булах [6], важливо, щоб педагоги помічали зусилля підлітків у сфері саморозвитку. Якщо їхні старання ігноруються або не

визнаються, це може завдати сильного удару по їхній самооцінці і призвести до розчарувань.

Підлітки потребують особливої уваги, розуміння, турботи та підтримки з боку дорослих. Труднощі у спілкуванні можуть бути зменшені, якщо педагоги і батьки розумітимуть зміни, що відбуваються у психічному житті підлітків, і створюватимуть умови для їх самореалізації через організацію різних видів діяльності, участь у громадських заходах і підтримку здорових взаємин у колективі.

У цьому віці підлітки прагнуть розширити свої соціальні зв'язки, підтверджуючи власну ідентичність та відстоюючи свою автономію. Зміни у відносинах із батьками часто супроводжуються спробами підлітків емоційно відокремитися від дорослих, що може проявлятися у реакціях емансипації — бажанні самостійності та незалежності.

Також для підлітків характерні численні захоплення, які можуть мати поверховий або швидкоплинний характер. Такі захоплення часто стають способом самовираження та підтвердження власної індивідуальності, а також дають можливість підліткам відчувати свою самостійність і знайти власні шляхи самореалізації.

Дослідники Р. Павелкін [36] пропонують класифікацію захоплень підлітків, розділяючи їх на кілька основних типів:

- інтелектуально-естетичні захоплення: підлітки виявляють глибокий інтерес до певних областей знань або мистецтва, таких як історія, музика, живопис, література. Ці захоплення часто пов'язані з розвитком творчих здібностей та прагненням до самовираження;
- тілесно-мануальні захоплення: орієнтовані на розвиток фізичних навичок і мануальної спритності, як-от катання на скейтборді, спортивні танці, йога. Такі заняття допомагають підліткам зміцнити своє здоров'я та фізичну форму;
- накопичувальні захоплення: включають колекціонування предметів, що може бути обумовлено пізнавальними інтересами або бажанням зберігати матеріальні цінності. Наприклад, збір марок, монет, фігурок;

- егоцентричні захоплення: зосереджені на самоствердженні, прагненні досягти лідерства серед однолітків, часто пов'язані з бажанням виділитися та отримати соціальне визнання;
- азартні захоплення: включають участь у карткових іграх, лотереях, парі на гроші. Такі захоплення не є дуже поширеними серед підлітків, але можуть бути ризикованими з точки зору розвитку звичок азартних ігор;
- інформативно-комунікативні захоплення: пов'язані з отриманням та обміном інформації через Інтернет, без критичного аналізу отриманих даних. Часто це постійне спілкування в соціальних мережах, перегляд відео та серфінг у мережі, що може тривати значний час.

Таким чином, спілкування з дорослими та однолітками є центральною частиною життя підлітків і має важливе значення для їх особистісного розвитку [40].

Дослідники М. Аргайл та М. Гендерсон [51] на основі опитувань визначили головні правила поведінки, які підлітки вважають важливими у стосунках з однолітками. Серед 27 правил дружби вони виділили 13 найбільш значущих і поділили їх на чотири категорії:

1. Обмін і підтримка:

- Ділитися новинами та досягненнями.
- Надавати емоційну підтримку.
- Допомогати друзям у складних ситуаціях.
- Створювати приємну атмосферу під час спілкування.
- Вчасно повертати борги та виконувати обіцянки.

2. Інтимність і довіра:

- Будувати стосунки, засновані на довірі.
- Бути впевненим у надійності друга та підтримувати його.

3. Відношення до інших:

- Захищати друга, коли його немає поруч.
- Бути справедливим і не критикувати друга при інших людях.
- Зберігати довірені секрети.
- Уникати ревнощів та не проявляти зайвої критики.

4. Координація та повага:

- Не бути надокучливим і не нав'язувати свої думки.
- Поважати особистий простір і автономію один одного.

Як показує наведений перелік, значна частина правил дружби має просоціальне спрямування, що сприяє розвитку позитивної соціальної поведінки серед підлітків.

Підліткова дружба відіграє важливу роль у подоланні відчуття самотності, властивого цьому віковому періоду. Саме в підлітковому віці формується уявлення про те, якими мають бути найкращі друзі, зокрема розвиваються такі якості, як щирість, чесність, вірність і взаєморозуміння. Головним елементом дружби є відверті розмови та обговорення особистих питань, які допомагають підліткам знайти підтримку та емоційний контакт. У дружніх стосунках часто проявляється егоцентризм: підлітки можуть бути занадто критичними до своїх друзів, залишаючись при цьому поблажливими до власних помилок [40].

Період підліткового розвитку супроводжується також значними змінами в когнітивній сфері, що наближають мислення підлітка до дорослого рівня. Ці когнітивні зміни є важливими для успішного засвоєння дорослих ролей та виконання соціальних обов'язків, а також для подолання навчальних і професійних викликів, що стоять перед молодими людьми.

Видатний швейцарський психолог Жан Піаже найбільш детально описав зміни в когнітивній сфері підлітків. Він запропонував термін "формальні операції" для позначення зрілого рівня мислення, який починає формуватися приблизно з 12 років і продовжує розвиватися в дорослому віці. На цьому етапі підлітки починають активно застосовувати різноманітні когнітивні стратегії, стають здатними до абстрактних міркувань, що дозволяє їм дивитися на проблеми з різних точок зору.

Характерною рисою мислення на стадії формальних операцій є здатність розмірковувати не лише про реальні події, але й про гіпотетичні ситуації. На попередньому етапі, під час конкретних операцій, дитина працює виключно з конкретними об'єктами та подіями. У підлітковому ж віці мислення стає більш

абстрактним, дозволяючи підліткам створювати гіпотези, аналізувати можливі сценарії розвитку подій та шукати найкращі варіанти рішень.

Ще однією важливою особливістю мислення підлітків є зростаюча схильність до рефлексії, тобто самоаналізу та роздумів про власне "Я". У цей період підлітки починають більше задумуватися про свої вчинки, емоції та мотивації, що є важливим кроком у формуванні їхньої особистості.

Зазначені особливості підліткового мислення свідчать про те, що цей віковий етап є сенситивним для розвитку просоціальної поведінки. Це період, коли підліткам необхідна цілеспрямована підтримка з боку дорослих, щоб розвивати навички співчуття, взаємодопомоги та турботи про інших, які є основою просоціальної поведінки.

Формування в підлітків знань і навичок, необхідних для розвитку просоціальної поведінки, сприяє формуванню в них упевненості в собі та усвідомлення власної важливості для суспільства. Це також сприяє формуванню мотивації, орієнтованої на благо інших, що з часом може перерости у свідоме громадянське ставлення, з яким підліток увійде в доросле життя.

Просоціальна поведінка підлітка включає такі риси, як доброзичливе ставлення до оточуючих, уважність до інтересів і потреб інших, безкорисливі дії на користь суспільства та здатність до співпереживання. Для розвитку таких якостей підлітки повинні навчитися критично оцінювати власні вчинки, враховувати різні характери і точки зору, а також знаходити конструктивні способи розв'язання конфліктів.

Згідно з висловлюванням колишньої Міністерки освіти і науки Лілії Гриневич, сучасне виховання в Україні має базуватися на загальнолюдських цінностях, таких як людська гідність, свобода, національна ідентичність та повага до інших людей. Завдання школи полягає в тому, щоб навчити дітей усвідомлювати свої права і обов'язки, брати на себе відповідальність і розсудливо підходити до вирішення життєвих та соціальних питань [12].

Таким чином, виховання в учнів загальнолюдських цінностей та мотивації до соціально значущої діяльності є важливою метою школи. Адже українське

суспільство потребує соціально активних громадян, здатних до морального і духовного зростання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури допоміг розкрити ключові особливості підліткового віку. Відповідно до наказу «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді», підлітковий вік охоплює період від 10 до 18 років. Тому учні основної школи (5-9 класи) відносяться до цієї вікової групи, яка включає підлітків від 10-11 до 16-17 років.

Знання соціально-психологічних особливостей підлітків дозволяє педагогам ефективніше формувати просоціальну поведінку в учнів основної школи. Розуміння цих особливостей допомагає будувати взаємини з учнями, враховуючи їхні потреби та інтереси, і підбирати відповідні методи виховного впливу, що сприяє кращому засвоєнню просоціальних цінностей та навичок.

1.3. Можливості інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку просоціальної поведінки здобувачів ЗЗСО

Сучасний досвід провідних країн світу підтверджує необхідність швидкого оновлення освітньої системи для відповідності вимогам інформаційного суспільства. Перед освітніми закладами стоїть завдання підготовки учнів, які не тільки володіють базовими навичками роботи з комп'ютером, але й уміють ефективно збирати та аналізувати інформацію. Головною метою школи є формування в учнів уміння швидко працювати з великими обсягами інформації, а також розвивати інформаційну культуру та необхідні цифрові компетентності.

У концепції Нової української школи (2016) особлива увага приділяється розвитку інформаційно-цифрової компетентності, яка включає критичне і впевнене використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, аналізу і обміну інформацією в різних сферах життя. ІКТ виступають важливим чинником підвищення економічного зростання і сприяють подоланню цифрового розриву між різними соціальними групами, визначаючи рівень технологічного розвитку країни та її позиції у глобальній спільноті.

Впровадження ІКТ у шкільну освіту регламентується законодавством України, зокрема Законом України "Про освіту", Національною стратегією

розвитку освіти, а також рекомендаціями Європейського парламенту щодо основних компетенцій для навчання впродовж життя.

Ще у 1958 році Гарольд Левітт і Томас Уістлер вперше описали інформаційні технології як інструменти для збору, обробки, зберігання та передачі інформації за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних систем [59]. Дж. Велінгтон згодом розширив визначення, включивши до нього системи, що обробляють інформацію у вигляді звуку, тексту, зображень та цифрових даних. Поява терміна "комунікаційні" підкреслює важливість мережевих технологій для передачі інформації.

Найпоширеніші сучасні визначення ІКТ зосереджені на наступних аспектах:

Збір і обробка даних: сукупність методів, процесів та інструментів для ефективного управління інформацією [17].

Організація інформаційних процесів: використання обчислювальної техніки для забезпечення швидкого доступу до даних незалежно від їх місцезнаходження [33].

Розробка комунікаційних систем: технології створення інформаційних мереж і вирішення завдань з їх використанням [42].

Ці визначення вказують на важливу роль ІКТ у навчальному процесі, зокрема у формуванні просоціальної поведінки учнів, що досягається через розвиток таких навичок, як співпраця, критичне мислення та здатність аналізувати інформацію.

Згідно з «Глумачним словником з інформаційно-педагогічних технологій», ІКТ визначаються як набір методів і технічних засобів, призначених для збору, обробки і передачі інформації [31]. Це дозволяє розглядати ІКТ як комплекс програмних і технічних ресурсів, спрямованих на досягнення конкретних цілей в освітньому середовищі, забезпечуючи учням можливість отримувати і використовувати інформацію з максимальною ефективністю.

Академік В. Биков зазначає, що поєднання традиційних педагогічних та ІКТ дозволяє ефективніше розвивати здібності учнів, оновлювати зміст освіти, підвищувати її ефективність і створювати індивідуальні освітні траєкторії для

кожного учня [3]. Впровадження ІКТ в освіту допомагає пришвидшити передавання знань, підвищити якість навчання і сприяти адаптації до соціальних змін.

Дослідниця Т.Тихонова виділяє такі аспекти використання ІКТ в освіті [45]:

- мотиваційний аспект – підвищення інтересу учнів через індивідуальний підхід і розкриття творчого потенціалу.
- змістовий аспект – використання ІКТ для створення інтерактивних таблиць, плакатів, тестів, домашніх завдань.
- навчально-методичний аспект – електронні ресурси можуть слугувати для підготовки, закріплення знань, контролю якості знань.
- організаційний аспект – ІКТ можуть бути застосовані в індивідуальному та груповому навчанні.
- контрольний аспект – тести використовуються для різних видів контролю та оцінки знань, що покращує ефективність навчання.

ІКТ мають три основні функції:

1. інформаційна – передача інформації.
2. експресивна – передача оціночної інформації.
3. прагматична – спонукання до дії [17].

З огляду на потребу формування просоціальної поведінки підлітків, важливо акцентувати на прагматичній функції ІКТ, яка допомагає учням стати активними суб'єктами суспільного життя, вирішувати конфлікти та приймати соціально значущі рішення.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі соціальної взаємодії учнів створює сприятливе середовище для ефективної співпраці між учнями, педагогами, громадськими організаціями та іншими освітніми групами. Це дозволяє розширити коло соціальних контактів учнів, сприяючи активному самовдосконаленню і розвитку навичок взаємодії [24].

Люди сприймають ІКТ по-різному: одні не уявляють життя без гаджетів і легко володіють ними, інші важко орієнтуються у цифровому світі. Американський дослідник М. Пренскі [62] запропонував поділ на "цифрових

іммігрантів" і "цифрове покоління". Цифрові іммігранти, народжені до цифрової епохи, не завжди комфортно почуваються в ній, вважають за краще вчитися повільно. Цифрове покоління, або "Покоління Z", виросло в світі технологій, швидко опановує нові навички, краще працює з графікою і прагне багатозадачності.

Професор Д. Гі [55] вважає, що цифрові технології можуть або замкнути людину, або відкрити перед нею нові можливості. Нова грамотність – це здатність не тільки читати та писати, а й використовувати цифрові технології для міжсистемного мислення.

Згідно з дослідженнями, проведеними у США, 72% школярів відчувають значну залежність від цифрових технологій, причому 38% з них не можуть утриматися від перевірки своїх гаджетів протягом більш ніж 10 хвилин. Більше того, 92% студентів відзначають електронну пошту як найбільш зручний і ефективний спосіб спілкування з викладачами [56].

Професор С. Вілер досліджував, як цифровий світ впливає на навчання учнів. Він звернув увагу на "периферійну активність", коли учні не залучаються до виконання завдань, але іноді це може означати глибше розуміння матеріалу. Мотивація, за його словами, є ключовим фактором навчання: вона може бути як зовнішньою, так і внутрішньою [67]. Його "піраміда цифрового залучення" ілюструє, що онлайн-навчання включає ті ж етапи, як і традиційне: від споглядання і слухання до активного обговорення і створення нового.

Згідно з пірамідою, більшість цифрової діяльності дітей є пасивною: вони споживають контент, такий як відео та блоги, для прийняття рішень або розваги [14].

На наступних рівнях діти активно взаємодіють із контентом: діляться, лайкають, коментують, беруть участь у дискусіях і створюють власні дописи чи відео. Тут починає відбуватися зміна мислення та ідей.

Професор С. Вілер підкреслює, що «вершина піраміди – це створення власного контенту. Навчання інших є потужною мотивацією. Коли учні знають, що мають презентувати щось однокласникам, вони краще готуються і ґрунтовно досліджують тему» [67].

Рис. 1.3.1. Піраміда цифрової поведінки (адаптація FutureLearn)

Нині українські дослідники приділяють значну увагу вивченню ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі.

Ю. Зоря [17] досліджувала виховний потенціал різних видів ІКТ для організації патріотичного виховання, вплив Інтернет-проектів на старшокласників і класифікувала ІКТ на три основні види: комп'ютерні, мультимедійні та телекомунікаційні технології. Вона також проаналізувала міжнародні та національні проекти, такі як "Закони життя" і "Мій край – легенда".

О. Зубченко вивчала впровадження ІКТ у шкільну освіту Великобританії, зокрема освітню стратегію і тенденції розвитку ІКТ у країнах Європейського Союзу [18].

Н. Бойко присвятила своє дослідження удосконаленню самостійної роботи студентів в умовах Болонської декларації, використовуючи ІКТ для організації та підвищення її ефективності [4].

І. Пліш розглядала використання ІКТ в управлінні закладом освіти для підвищення якості освіти, розробила модель і визначила умови її функціонування [38].

А. Маркіна досліджувала розвиток регулятивно-комунікативних умінь старшокласників в умовах використання ІКТ, розробила педагогічну модель для цього.

П. Степаненков розглядав ІКТ у профорієнтаційній роботі зі старшокласниками, визначав ефективні критерії для забезпечення професійної компетентності учнів і оцінював супровід професійного самовизначення старшокласників з використанням ІКТ [49].

Огляд наукових психолого-педагогічних джерел свідчить про відсутність системних досліджень, які б були спрямовані на вивчення проблеми формування просоціальної поведінки школярів середньої ланки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Проте ІКТ мають значний виховний потенціал, оскільки сприяють розвитку критичного мислення, вміння працювати з інформацією, комунікабельності, взаємодії у різних соціальних групах, а також стимулюють моральний, інтелектуальний та культурний розвиток.

У сучасних дослідженнях часто класифікуються засоби ІКТ. Засоби ІКТ можна охарактеризувати як поєднання програмних і апаратних інструментів, що працюють на базі мікропроцесорних технологій, а також мережевих систем, призначених для збору, створення, зберігання, обробки та передачі інформації [35]. У нашому дослідженні засоби ІКТ трактуються як комплекс методів та технічних рішень, які активно застосовуються у сфері освіти для організації процесів отримання, аналізу та обміну даними, забезпечуючи ефективну комунікацію, підтримку навчальних завдань і розвиток ключових компетентностей учнів.

Ми розглядаємо засоби ІКТ як сукупність методів і програмно-технічних засобів, які використовуються для збору, обробки та поширення інформації в освітньому процесі. У посібнику "Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України" виділяють наступні засоби ІКТ:

- технічні засоби (комп'ютери, проектори, сенсорні дошки);
- програмні засоби (системні та прикладні);
- засоби підключення до Інтернету;
- спеціально створений для освіти інформаційний контент;
- методичне забезпечення використання ІКТ в освіті (Биков та ін., 2010).

Згідно з даними Вікіпедії, інформаційно-комунікаційні технології охоплюють апаратне забезпечення (зокрема, комп'ютери, сервери) і програмні інструменти (операційні системи, пошукові системи тощо). ІКТ можна класифікувати за їх функціональним призначенням у навчальному процесі, виділяючи такі категорії:

- Засоби навчання: використання ІКТ як інструментів для передачі знань і розробки навчальних матеріалів.
- Інструмент пізнання та самопізнання: сприяє розширенню знань учнів і розвитку їх здатності до самостійного навчання.
- Засіб розвитку особистості: ІКТ допомагають у формуванні ключових компетентностей та розвитку критичного мислення.
- Методичне забезпечення та управління освітнім процесом: ІКТ використовуються для створення планів уроків, оцінювання та моніторингу прогресу учнів.
- Засіб комунікації: забезпечує зручний обмін інформацією між учнями, викладачами та батьками.
- Автоматизація обробки результатів: включає використання систем для оцінювання знань, аналізу даних і контролю навчальної діяльності.
- Організація інтелектуального дозвілля: використання ІКТ для стимулювання інтересу до навчання через освітні ігри та розважальні програми.

Розглянемо виховний потенціал ІКТ у контексті формування просоціальної поведінки серед учнів основної школи.

Технічні засоби, такі як комп'ютери, інтерактивні дошки та планшети, є основою для впровадження ІКТ в освіту. Вони дозволяють вчителям інтегрувати різноманітні цифрові інструменти, що сприяють підвищенню наочності навчального процесу та заохочують активну участь учнів у заняттях. Завдяки використанню ІКТ учні можуть краще зрозуміти соціальні норми та навчитися працювати у команді, розвиваючи такі важливі просоціальні навички, як співпраця, емпатія та відповідальність.

Вони допомагають педагогам візуалізувати просоціальні ситуації, акцентувати увагу на важливих моментах, пояснювати поведінку людей у

конкретних ситуаціях, створювати портрети просоціальних осіб. Це сприяє кращому засвоєнню інформації та формуванню просоціальної поведінки. Технічні засоби також є основою для інших ІКТ.

Програмні засоби являють собою набір програм, які забезпечують можливість виконання різних завдань на комп'ютері. Використання мультимедійних презентацій, що поєднують текст, аудіо та візуальні елементи, дозволяє зробити виховний процес більш наближеним до реальних життєвих ситуацій, а також сприяє активізації когнітивного розвитку учнів. Відеоматеріали, зокрема відеоролики, також ефективно візуалізують освітній процес і сприяють моделюванню різних ситуацій. Мультимедійні засоби забезпечують наочність, яка, за словами К. Ушинського, є важливою у вихованні дітей: "Дитяча природа ясно вимагає наочності".

Ще одним цікавим програмним засобом є QR-коди, які забезпечують швидкий доступ до інформації через смартфони. У виховному процесі вони можуть використовуватися для посилань на корисні ресурси, проведення квестів, розміщення цікавих фактів у школі, що стимулює учнів до активного дослідження.

Мережеві засоби, такі як сайти, блоги, форуми, електронні бібліотеки, відіграють важливу роль у виховному процесі. Блог, як особистий веб-журнал, може бути використаний для освітніх цілей, адміністративних задач (наприклад, блоги директора школи) та професійного розвитку педагогів.

Блоги надають учням можливість доступу до актуальної інформації, взаємодії з блогерами, ставлення запитань фахівцям, набуття експертних знань у певних галузях. Вони також сприяють розвитку критичного та творчого мислення, допомагають удосконалювати навички написання аргументованих текстів і участі в обговореннях [41]. Блог може також слугувати щоденником корисних справ, які учні реалізують у спільній просоціальній діяльності. Форум може сприяти розвитку комунікативних навичок, творчого мислення, заохочувати учнів висловлювати свої ідеї та думки щодо просоціальної поведінки. Онлайн-опитування дозволяють проводити тести та вікторини, що дає змогу визначити рівень сформованості просоціальної поведінки у великої

кількості учнів, а автоматизоване збирання результатів заощаджує час педагогів для аналізу й корекції виховного процесу.

Дистанційний курс забезпечує доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою ІКТ. Учні можуть вивчати матеріали за допомогою друкованих видань, відео, електронних підручників, а також мають доступ до електронних бібліотек і баз даних. У виховному процесі дистанційне навчання не лише надає нову інформацію, але й вчить учнів грамотно користуватися Інтернет-ресурсами, активно взаємодіяти у групах і працювати над проектами. Електронна пошта допомагає організувати швидкий зв'язок між педагогами й учнями, надсилати корисні ресурси та надавати консультації.

Висновки до 1-го розділу

У першому розділі було розглянуто теоретичні засади формування просоціальної поведінки здобувачів ЗЗСО, а також обґрунтовано необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі.

По-перше, аналіз наукових джерел дозволив визначити, що просоціальна поведінка є важливою складовою особистісного розвитку учнів. Вона включає такі компоненти, як емпатія, альтруїзм, співчуття, соціальна відповідальність, готовність допомагати іншим. Просоціальна поведінка сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню колективної свідомості та покращенню соціального клімату в навчальному закладі. Таким чином, розвиток просоціальної поведінки є пріоритетним завданням сучасної системи освіти.

По-друге, проведений аналіз соціально-психологічних особливостей здобувачів ЗЗСО показав, що учні мають потребу в соціальній взаємодії, належать до групи, демонструють високий рівень емоційності та сприйнятливості до нових форм навчання. Водночас, вони часто стикаються з викликами адаптації до швидко змінюваних умов соціального середовища та впливу інформаційного простору. Це підкреслює важливість цілеспрямованого розвитку соціальних навичок та формування просоціальної поведінки в умовах школи.

По-третє, у підрозділі 1.3 були розглянуті можливості ІКТ для розвитку просоціальної поведінки. Встановлено, що сучасні інформаційні технології створюють нові можливості для організації інтерактивних та колаборативних форм навчання, підвищення рівня комунікації між учнями, розвитку навичок командної роботи. Використання ІКТ, таких як онлайн-платформи, соціальні медіа та навчальні ігри, сприяє формуванню емпатії, здатності до взаємодопомоги та підтримки, а також покращує мотивацію учнів до соціально відповідальної поведінки.

Отже, результати теоретичного аналізу підтверджують необхідність і перспективність використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування просоціальної поведінки здобувачів ЗЗСО, що слугуватиме основою для подальших емпіричних досліджень у наступних розділах роботи.

Розділ 2.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ

2.1 Формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відіграють значну роль у формуванні просоціальної поведінки учнів закладів загальної середньої освіти. В умовах швидкого розвитку цифрового світу ІКТ не лише відкривають нові можливості для освіти, але й сприяють соціальному розвитку, формуючи цінності та навички, необхідні для просоціальної поведінки.

Просоціальна поведінка – це дії, спрямовані на допомогу іншим, співпрацю, повагу до інших і активну участь у суспільстві. Вона включає такі аспекти, як емпатія, толерантність, взаємодтримка та відповідальність. Формування цієї поведінки серед учнів є важливим завданням шкільної освіти, оскільки вона впливає на створення здорового і соціально відповідального суспільства.

Інформаційно-комунікаційні технології пропонують низку інструментів для формування просоціальної поведінки.

Використання освітніх платформ для групових проєктів і співпраці сприяє розвитку в учнів навичок комунікації та співробітництва. Платформи дозволяють об'єднувати зусилля для досягнення спільних цілей, що стимулює колективну відповідальність та активне взаємодопомогу.

Освітні онлайн-платформи є важливим інструментом у сучасній педагогіці, що активно використовуються для формування просоціальної поведінки учнів. Вони надають можливості для організації інтерактивного навчального процесу, стимулюють комунікацію та співпрацю між учнями, що є ключовими аспектами соціалізації. Онлайн-платформи, такі як Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, Edmodo та інші, дозволяють учням взаємодіяти один з одним і з вчителями у віртуальному просторі, виконувати спільні проекти, обговорювати теми та надавати допомогу один одному.

Однією з головних переваг освітніх платформ у навчанні географії є їхня інтерактивність, яка дозволяє учням брати участь у групових завданнях, розвиваючи навички співпраці та відповідальності. Наприклад, під час спільної роботи над проектами з географії учні можуть аналізувати карти, обговорювати стратегії вирішення екологічних або соціальних проблем регіону, ділитися ідеями щодо збереження природних ресурсів. Це стимулює їх до взаємодопомоги та співчуття до потреб інших, що є основою просоціальної поведінки. В процесі роботи учні вчаться розуміти, що успіх проекту залежить від спільних зусиль, що допомагає формувати почуття відповідальності за результати команди.

Освітні платформи також забезпечують учням доступ до широкого спектра навчальних матеріалів із географії, таких як інтерактивні карти, відеоекскурсії, презентації про кліматичні зони або глобальні проблеми, а також завдання, які можна виконувати самостійно або разом з однолітками. Ці матеріали дозволяють учням краще зрозуміти складні географічні явища, такі як міграція населення чи наслідки змін клімату, і водночас стимулюють їх до допомоги однокласникам в освоєнні складного матеріалу. Це сприяє формуванню просоціальних цінностей, таких як співпраця, взаємопідтримка та колективна відповідальність.

Крім того, функції обміну повідомленнями або створення чатів на таких платформах дозволяють учням обговорювати географічні теми, задавати питання чи вирішувати проблеми разом. Наприклад, учні можуть організувати спільну дискусію щодо способів зменшення екологічного забруднення певного регіону або знайти компроміс у суперечливих питаннях розвитку територій. Така

комунікація вчить учнів взаємоповаги, толерантності та вміння знаходити рішення в груповій роботі, що є ключовими навичками як для вивчення географії, так і для соціалізації.

Також онлайн-платформи можуть слугувати чудовим інструментом для реалізації соціальних проєктів із географії. Наприклад, через платформу учні можуть організувати ініціативи, спрямовані на вирішення локальних екологічних проблем, таких як прибирання сміття в місцевих парках або збір даних про стан навколишнього середовища. Такі проєкти сприяють активній участі учнів у житті громади та підвищують їхню свідомість про важливість соціальної відповідальності, що є важливим елементом просоціальної поведінки.

Отже, онлайн-платформи в освітньому процесі на уроках географії забезпечують простір для спільної діяльності, взаємної допомоги та ефективної комунікації. Вони допомагають формувати у школярів соціальні навички, відповідальність, толерантність і готовність діяти на благо громади, поєднуючи вивчення географії із соціальним розвитком.

Віртуальні простори можуть бути корисними для виховання просоціальних якостей учнів на уроках географії, якщо їх використовувати для просування позитивних соціальних ініціатив, пов'язаних із вирішенням екологічних проблем або популяризацією знань про природу і ресурси світу [41]. Учні можуть долучатися до обговорень глобальних екологічних викликів, підтримувати соціальні акції, спрямовані на збереження довкілля, та розвивати навички взаємоповаги у спілкуванні з однолітками. Такі заходи допомагають формувати екологічну свідомість і відповідальність за навколишнє середовище.

Соціальні мережі – один із найпопулярніших видів мережевих засобів, які можуть бути інтегровані в навчання географії завдяки їхнім багатофункціональним можливостям [26]:

- комунікативна функція: учні можуть використовувати віртуальні спільноти для обговорення географічних тем, таких як зміна клімату або міграції людей пов'язані з воєнними діями;

- самопрезентація: соціальні мережі надають можливість для створення персональних проектів, наприклад, досліджень екологічного стану рідного краю, які учні можуть презентувати у своїх профілях;
- розважальна функція: учні можуть створювати цікаві географічні вікторини або інтерактивні пости про визначні місця;
- соціалізуюча функція: соціальні мережі допомагають налагоджувати зв'язки з учнями з інших країн, що розширює уявлення про різні регіони світу;
- "записна книжка": платформи, такі як Telegram чи Instagram, можуть використовуватися для збереження карт, схем чи інших навчальних матеріалів;
- психологічна розрядка: обговорення важливих тем у географії, наприклад, екологічних катастроф, допомагає учням згуртуватися для пошуку спільних рішень [24].

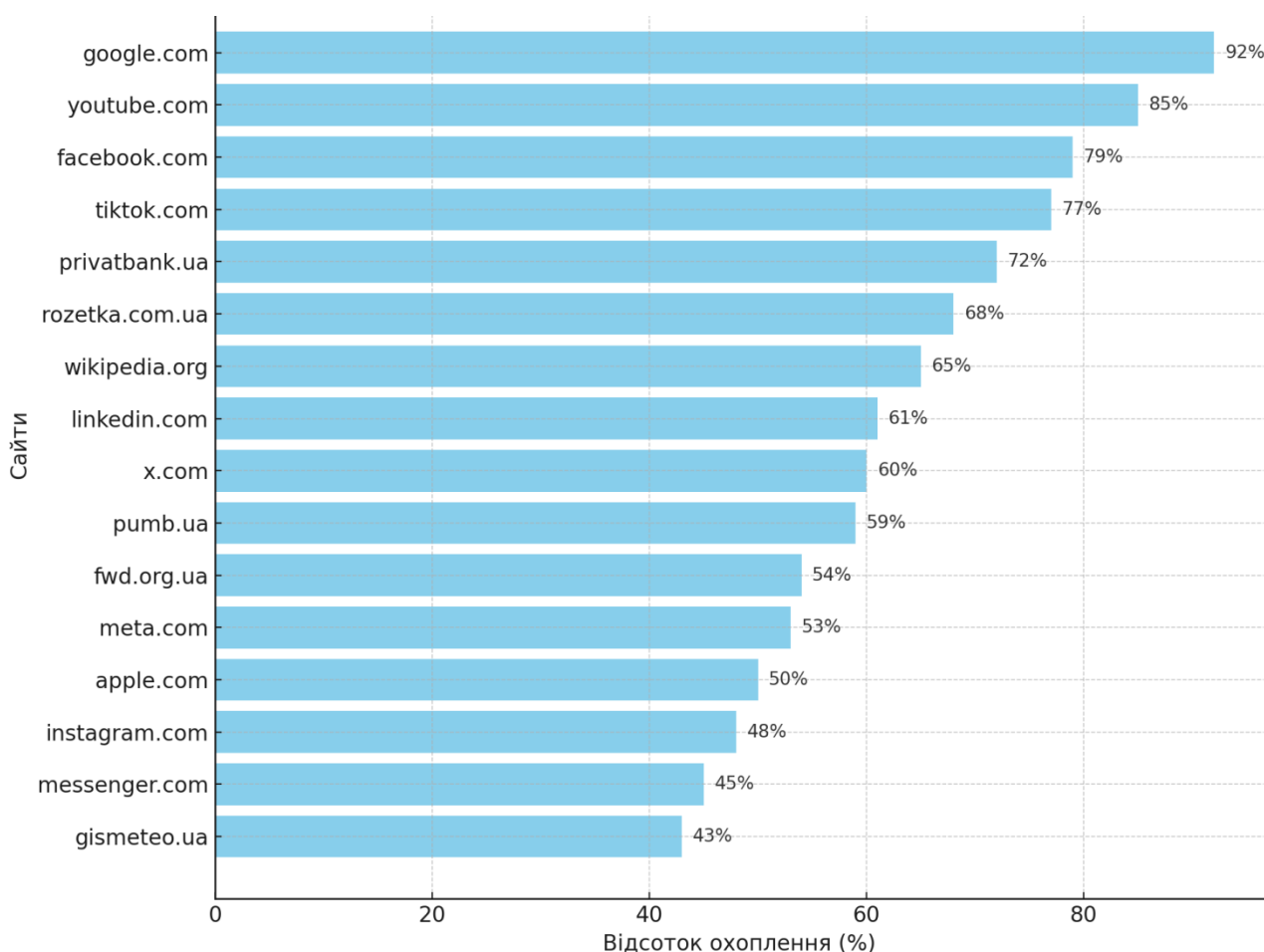

Рис. 2.1.1. ТОП -16 сайтів Уанету станом на 2024 рік [72]

Станом на 2024 рік найпопулярнішими соціальними мережами в Україні є Facebook, Instagram, Telegram, TikTok і X (раніше відомий як Twitter). На уроках географії Facebook може використовуватися для створення тематичних груп, де учні спільно працюватимуть над проектами, пов'язаними з вивченням регіонів чи країн. Instagram може стати платформою для публікації фотографій природних явищ або культурних об'єктів із географічними коментарями. Telegram підходить для організації інтерактивних завдань, таких як вікторини або аналіз екологічних проблем регіонів світу. TikTok можна використовувати для створення коротких відеороликів про цікаві місця чи географічні явища, а X – для обговорення сучасних глобальних проблем, таких як дефіцит водних ресурсів чи природні катаклізми [30].

Інтеграція соціальних мереж у навчальний процес із географії не лише підвищує інтерес учнів до предмету, а й сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та формуванню просоціальної поведінки через спільну діяльність і відповідальність.

Охарактеризуємо найпопулярніші соціальні мережі та їх потенціал для інтеграції в навчання географії.

Facebook – одна з найпопулярніших соціальних мереж у світі, заснована у 2004 році Марком Цукербергом. Ця платформа може використовуватися для створення тематичних груп із географії, наприклад, для обговорення глобальних екологічних проблем або спільної роботи над проектами, такими як створення карт природних зон чи дослідження екосистем. Можливість ділитися фотографіями, відео та аналітичними матеріалами робить Facebook ефективним інструментом для спільного навчання та досліджень.

Twitter – соціальна мережа для мікроблогінгу, яка дозволяє публікувати короткі текстові повідомлення, «твіти», обмежені 140 символами. На уроках географії Twitter можна використовувати для проведення інтерактивних дискусій, швидких опитувань або поширення коротких фактів про географічні явища. Також учні можуть слідкувати за твітами екологічних організацій, метеослужб або міжнародних географічних спільнот для отримання актуальної інформації [26].

Instagram – соціальна мережа для обміну фотографіями та відео. Учні можуть створювати фото, які відображають природні або культурні об'єкти їхнього регіону, застосовувати фільтри та розміщувати їх із географічними коментарями. Унікальний формат Instagram сприяє популяризації знань про природні ресурси, пам'ятки та урбаністичні особливості [30].

UkrOpen – українська соціальна мережа, популярна серед школярів. Вона може бути корисною для створення учнівських проєктів на теми географії України. Наприклад, учні можуть обговорювати сучасні екологічні проблеми, ділитися матеріалами про природні багатства регіонів або організовувати віртуальні екскурсії з використанням вбудованих інструментів для обговорення [41].

Ц.укр – платформа, схожа на ВКонтакте, дозволяє переносити дані користувачів і ділитися контентом, що полегшує її інтеграцію в освітній процес. На уроках географії її можна використовувати для організації дискусій або групової роботи, спрямованої на розв'язання питань сталого розвитку чи демографії.

Ukrface – платформа, яка об'єднує користувачів України. Вона надає можливість учням взаємодіяти з різними регіонами країни. Учні можуть обмінюватися даними про географічні дослідження, організовувати обговорення природних зон або завантажувати аудіо- і відеоматеріали для розгляду на уроках [24].

Vreale – спільнота, яка пропонує інструменти для самоосвіти та комунікації. Тематичні групи, присвячені географії, можуть бути використані для обміну знаннями, обговорення картографічних матеріалів або проведення віртуальних семінарів з географічної освіти [30].

Інтеграція соціальних мереж у навчання географії дозволяє зробити уроки більш інтерактивними, стимулювати критичне мислення учнів і розвивати просоціальні навички, такі як співпраця, комунікація та екологічна свідомість.

Загалом, усі соціальні мережі мають схожі функції: можливість обміну повідомленнями, використання «стіни», завантаження відео та аудіо, створення груп, додавання друзів, публікацію нотаток, новин тощо. Ці функції можуть бути

ефективно інтегровані у викладання географії для підвищення інтересу учнів до предмета та розвитку просоціальних навичок.

На уроках географії соціальні мережі надають педагогам кілька корисних можливостей:

- повідомлення дозволяють вчителям оперативно відповідати на запитання учнів, наприклад, щодо картографічних завдань або пояснення складних географічних термінів, без очікування наступного уроку;
- стіна може бути використана для розміщення домашніх завдань, таких як аналіз кліматичних карт, або посилань на онлайн-тести, присвячені темам географії, наприклад, природним зонам світу чи урбанізації;
- відеозаписи дають можливість публікувати короткі відео, які учні можуть переглядати для підготовки до уроків. Це можуть бути документальні фільми про природні явища, відеоекскурсії визначними місцями чи сільськогосподарськими зонами;
- документи дозволяють учням обмінюватися презентаціями про географічні об'єкти, ділитися результатами досліджень або публікувати реферати в цифровому форматі;
- групи об'єднують учнів за спільними інтересами, наприклад, у групові проекти з дослідження екологічних проблем рідного краю. Адміністрування таких груп сприяє розвитку лідерських якостей і командної роботи;
- зустрічі можуть використовуватися для інформування учнів про конкурси, пов'язані з географією, наприклад, олімпіади, турніри чи еко-акції;
- нотатки допомагають створювати записи з довідковою інформацією, наприклад, про кліматичні особливості країн або ключові поняття демографії;
- друзі спрощують пошук однокласників або партнерів для виконання спільних завдань із географії;
- закладки дозволяють зберігати посилання на онлайн-атласи, інтерактивні карти чи корисні географічні ресурси;
- новини забезпечують доступ до оновлень про зміни в навчальному матеріалі, наприклад, нових відеолекцій або актуальних статей про глобальні екологічні проблеми.

Інтеграція цих функцій у навчання географії дозволяє зробити процес більш цікавим і насиченим, розвиваючи одночасно і предметні знання, і соціальні компетенції учнів. Вони сприяють співпраці, організованості та ефективності у виконанні завдань, підвищуючи мотивацію до вивчення географії.

Популярність соціальних мереж серед молоді сприяє розвитку віртуальних спільнот, що активізує педагогів у всьому світі до дослідження цього феномену та його інтеграції у навчання, зокрема на уроках географії. Термін "віртуальна спільнота" був введений у 1993 році Г. Рейнгольдом у книзі "Virtual Community", де описуються різні приклади комунікацій між членами соціальних груп. У контексті географії віртуальні спільноти можуть використовуватися для організації інтерактивних обговорень на теми глобалізації, змін клімату чи демографічних викликів.

Віртуальні спільноти – це соціальні об'єднання, які виникають у мережі, коли група людей підтримує довготривале спілкування, формуючи мережу особистих стосунків у кіберпросторі. У рамках уроків географії такі спільноти можуть об'єднувати учнів для дослідження природних зон, вирішення екологічних проблем або створення інтерактивних проєктів, наприклад, розробки карт регіонів чи аналізу міграційних процесів.

Соціальні мережі мають значний вплив на формування поведінки учнів, оскільки вони стали невід'ємною частиною їхнього повсякденного життя. Платформи, такі як Facebook, Instagram, TikTok, Twitter та інші, можуть використовуватися для поширення інформації про географічні явища, обговорення тем екології чи популяризації знань про культурні об'єкти. Це дозволяє зробити навчання більш цікавим і сучасним.

Одним із основних позитивних аспектів соціальних мереж є їх здатність стимулювати соціалізацію. На уроках географії учні можуть спілкуватися з однолітками з різних країн світу, обмінюючись ідеями про глобальні проблеми, такі як дефіцит води чи забруднення довкілля. Це сприяє розвитку толерантності, культурної різноманітності та навичок міжкультурної комунікації. Учні вчаться

розуміти різні думки, погляди та цінності, що розширює їхній світогляд і формує просоціальні якості, такі як емпатія та співчуття.

Соціальні мережі також можуть бути потужним інструментом для розвитку ініціативності учнів у географії. Через ці платформи учні можуть брати участь у проєктах, пов'язаних із захистом природних ресурсів, збереженням біорізноманіття чи вирішенням локальних екологічних проблем. Вони можуть створювати віртуальні кампанії або об'єднуватися в онлайн-спільноти за інтересами, підтримуючи один одного та створюючи сприятливе середовище для позитивної соціальної взаємодії. Це розвиває їхню громадську активність і відповідальність за збереження навколишнього середовища.

Крім того, соціальні мережі надають учням можливість самовираження, що може бути інтегровано у навчання географії. Учні можуть публікувати свої дослідження, фотографії природних або культурних об'єктів, створювати відеоролики про географічні явища чи проблеми, отримуючи зворотний зв'язок від однокласників або вчителів. Це допомагає їм розвивати впевненість у собі, комунікативні навички, а також вміння чітко формулювати свою думку і відповідати за свої слова. Наприклад, учень може створити мініпроєкт у форматі Instagram-поста про зміну клімату, додаючи коментарі з ключовими фактами, що сприятиме розвитку навичок критичного мислення і формуванню просоціальних якостей.

Водночас важливо враховувати і негативний вплив соціальних мереж на поведінку учнів. Одним із ризиків є можливість формування залежності від віртуальної взаємодії, що може негативно позначитися на залученні учнів до реальних командних проєктів із географії, таких як аналіз стану довкілля чи участь у польових дослідженнях. Надмірне використання соціальних мереж може знизити інтерес до реального світу, ізолювати учнів від природного середовища, яке вони мають вивчати, і зменшити їхню здатність до співпраці у реальних командах.

Ще однією проблемою, пов'язаною із соціальними мережами, є кібербулінг, який може вплинути на емоційний стан учнів і їхню здатність до ефективного навчання. Наприклад, учень, який став жертвою кібербулінгу, може

втратити мотивацію до участі у групових завданнях із географії чи публікації власних матеріалів. Тому важливо, щоб вчителі контролювали етичність взаємодії учнів у віртуальних спільнотах і сприяли формуванню атмосфери взаємоповаги та толерантності.

Соціальні мережі також можуть створювати нереалістичні стандарти, які впливають на сприйняття учнями реальності, включаючи географічні аспекти. Наприклад, ідеалізовані образи подорожей, природи чи культури, які вони бачать у мережах, можуть формувати викривлене уявлення про різні країни та регіони. Це може бути компенсовано через навчання, яке спрямоване на критичний аналіз інформації з соціальних мереж, наприклад, аналіз достовірності географічного контенту чи обговорення реальних умов життя в різних регіонах світу.

Таким чином, соціальні мережі на уроках географії можуть сприяти як розвитку комунікативних навичок, просоціальних якостей і самовираження, так і створювати певні ризики. Важливо, щоб педагоги спрямовували діяльність учнів у мережах на розв'язання реальних географічних проблем, формували етичну поведінку в онлайн-середовищі і навчали критично оцінювати інформацію.

Щоб максимізувати позитивний вплив соціальних мереж і мінімізувати їхні негативні наслідки, на уроках географії важливо навчати учнів етичної поведінки в онлайн-середовищі, критичному мисленню та відповідальному використанню цифрових ресурсів. Наприклад, при виконанні завдань, пов'язаних із дослідженням глобальних проблем, учні повинні навчитися аналізувати достовірність інформації, співпрацювати в групах і висловлювати власну думку в коректній формі. Вчителі можуть відігравати ключову роль у формуванні таких навичок, використовуючи інтерактивні методи навчання, що сприяють розвитку критичного мислення та усвідомленого ставлення до інформації.

Використання інтерактивних ігор і симуляцій на уроках географії дозволяє моделювати реальні соціальні та екологічні ситуації, у яких учні можуть тренувати навички співпраці, розв'язання конфліктів та прийняття рішень. Наприклад, у симуляції міжнародного екологічного форуму учні можуть брати

на себе ролі представників різних країн, обговорюючи шляхи зменшення викидів парникових газів. Такий підхід стимулює навчання через досвід, дозволяючи учням зрозуміти складність глобальних проблем і навчитися працювати в команді.

Освітні ігри та симуляції є потужними інструментами для розвитку просоціальних навичок учнів через інтерактивний формат навчання. На уроках географії їх можна використовувати для моделювання сценаріїв, пов'язаних із плануванням розвитку міст, управлінням природними ресурсами або реагуванням на природні катастрофи. У таких іграх учні занурюються в конкретні контексти або ролі (наприклад, мера міста чи представника екологічної організації), де вони застосовують свої знання, приймають рішення та працюють разом, щоб досягти поставленої мети.

Однією з головних переваг освітніх ігор у географії є їх здатність зробити навчання захопливим і практично орієнтованим. Ігри дозволяють учням безпечно експериментувати з різними стратегіями поведінки, наприклад, під час планування стійкого розвитку регіону або вирішення питань урбанізації. Це створює можливості для розвитку критичного мислення, співпраці, емпатії та інших просоціальних навичок у невимушеній і водночас ефективній формі.

Приклади освітніх ігор та симуляцій.

Classcraft – це навчальна платформа, яка поєднує елементи гри та навчального процесу. Вона створює клас у форматі RPG (рольової гри), де учні стають персонажами з унікальними навичками та здібностями. Вони працюють в команді, виконують завдання, допомагають один одному, отримуючи за це винагороди в грі. Classcraft сприяє розвитку навичок співпраці та відповідальності, адже успіх групи залежить від внеску кожного учня.

Minecraft: Education Edition – це освітня версія популярної гри Minecraft, яка використовується для створення віртуальних світів, де учні можуть спільно працювати над завданнями. У грі учні можуть будувати структури, вирішувати проблеми, моделювати різні історичні або соціальні ситуації. Наприклад, вони можуть разом відтворити місто, розподіляти ресурси або вирішувати екологічні

проблеми, що розвиває навички комунікації, співпраці та екологічної відповідальності.

SimCityEDU – це освітня версія популярної гри SimCity, яка дозволяє учням будувати й управляти містами. У процесі гри учні приймають рішення, пов'язані з управлінням ресурсами, соціальними послугами, економікою та екологією. Вони вчаться вирішувати проблеми громади, такі як забруднення або безробіття, що стимулює розвиток критичного мислення, відповідальності та навичок стратегічного планування.

The Sims – це симулятор життя, в якому учні можуть керувати персонажами (сімами), моделюючи різні аспекти життя: соціальні взаємодії, побут, кар'єрні вибори, сімейні відносини тощо. Ця гра дозволяє учням зрозуміти важливість соціальних ролей, комунікації та відповідальності в житті. Наприклад, учні можуть моделювати взаємодії між членами родини або друзями, що допомагає розвивати емпатію та навички вирішення конфліктів.

Kerbal Space Program – симуляційна гра, в якій учні управляють космічною програмою, розробляють ракети, досліджують планети та здійснюють наукові експерименти. Гра вимагає від учнів високого рівня співпраці, технічного мислення та вирішення проблем у команді, що робить її чудовим інструментом для навчання через спільну діяльність.

Ці ігри та симуляції ефективно сприяють формуванню просоціальної поведінки, оскільки вони дозволяють учням відчувати на собі наслідки своїх рішень у різних соціальних ситуаціях. Через інтерактивні завдання учні можуть тренувати навички вирішення конфліктів, командної роботи та взаємопідтримки. Крім того, ігри та симуляції можуть навчати учнів важливим життєвим цінностям, таким як взаємоповага, толерантність, відповідальність за спільні рішення та допомога іншим.

Освітні ігри створюють середовище, де учні можуть експериментувати з різними соціальними ролями, тренувати навички командної роботи та аналізувати географічні проблеми, такі як розподіл ресурсів або управління містами. У процесі взаємодії в таких іграх учні вчаться співпрацювати, приймати рішення в умовах обмежених ресурсів і оцінювати наслідки своїх дій.

Наприклад, під час симуляційного завдання з планування екологічно сталого розвитку міста учні можуть розробляти різні стратегії, порівнювати результати і розмірковувати над їх ефективністю. Це сприяє формуванню критичного мислення та аналітичних здібностей.

Таким чином, освітні ігри та симуляції є потужними інструментами для викладання географії, надаючи учням можливість занурюватися в інтерактивне середовище, де вони можуть навчатися через досвід і співпрацю. Вони допомагають не лише засвоювати навчальний матеріал, а й формувати просоціальну поведінку, зокрема взаємоповагу та відповідальність у командній роботі.

В умовах дистанційного навчання інформаційно-комунікаційні технології забезпечують широкі можливості для організації колективної роботи учнів над географічними проектами. Спільні завдання, такі як створення картографічних моделей чи аналіз екологічних проблем регіону через онлайн-платформи, сприяють розвитку командних навичок і взаємодії між учнями. Такий підхід допомагає учням розвивати співпрацю навіть у дистанційному форматі.

Віртуальні класи та інтерактивні завдання стають важливими інструментами для організації уроків географії в умовах дистанційного навчання. Учні мають змогу брати участь у відеоконференціях, форумах і чатах для обговорення важливих тем, таких як вплив зміни клімату чи демографічні виклики. Це дозволяє створити атмосферу, подібну до традиційної аудиторії, де учні активно залучені до процесу навчання.

Інтерактивні завдання є невід'ємною частиною віртуальних класів. На уроках географії вони можуть включати такі форми діяльності, як створення інтерактивних карт, проведення онлайн-вікторин про географічні об'єкти чи участь у групових проектах із моделювання природних катаклізмів. Такі завдання допомагають учням не лише засвоювати знання, а й активно використовувати їх у практичному контексті, стимулюючи розвиток критичного мислення, вміння вирішувати проблеми та співпрацювати з іншими.

Наприклад, учні можуть виконувати завдання в режимі реального часу під час уроку географії, такі як аналіз інтерактивних карт чи обговорення

кліматичних змін, а вчитель може відразу бачити результати та надавати зворотний зв'язок. Інтерактивні вправи можуть включати групові обговорення або спільну роботу над географічними проектами, що сприяє розвитку навичок співпраці, критичного мислення та ефективної взаємодії.

Приклади віртуальних класів та інтерактивних завдань для географії:

1. Google Classroom – одна з найпопулярніших платформ для організації віртуальних класів. На уроках географії вона може використовуватися для створення завдань із аналізу кліматичних даних, роботи з інтерактивними картами чи проведення опитувань про глобальні екологічні проблеми. Учні можуть виконувати групові проекти у Google Docs, наприклад, створюючи спільний документ із описом природних зон світу чи стратегій збереження водних ресурсів.

2. Microsoft Teams – платформа для дистанційного навчання, яка ідеально підходить для організації уроків географії. Вона дозволяє проводити інтерактивні заняття, де учні можуть спільно працювати над проектами, такими як моделювання урбаністичних процесів чи аналіз демографічних даних. Інтеграція з OneNote надає можливість створювати спільні географічні нотатки чи карти, які допомагають учням структурувати знання.

3. Zoom із інтерактивними функціями – використовується для проведення відеоконференцій із географії. Функція «розподільчих кімнат» дозволяє організувати роботу малих груп, які можуть аналізувати різні аспекти глобальних проблем, наприклад, забруднення океанів чи вирубки лісів. Інтерактивна дошка Zoom підходить для створення схем природних зон, кліматичних поясів чи інших візуальних матеріалів у реальному часі.

4. Nearpod – інтерактивна освітня платформа, яка дозволяє створювати уроки географії з віртуальними екскурсіями до визначних місць чи природних об'єктів. Учні можуть виконувати вікторини на тему культурних особливостей різних країн або працювати з інтерактивними презентаціями про глобальні проблеми, такі як зміни клімату. Nearpod також дозволяє отримувати миттєвий зворотний зв'язок про успішність виконання завдань.

5. Edmodo – платформа, яку можна використовувати для організації географічних проектів, таких як аналіз природних ресурсів певного регіону чи створення карт сталого розвитку. Учителі можуть створювати онлайн-вікторини про географічні явища, проводити тестування на знання природних зон або організовувати обговорення проблем екології з учнями в реальному часі.

Використання цих платформ на уроках географії дозволяє зробити навчальний процес інтерактивним, стимулюючи активність учнів і формуючи навички співпраці, критичного мислення та відповідального підходу до глобальних викликів.

Переваги віртуальних класів та інтерактивних завдань у викладанні географії:

- Гнучкість: віртуальні класи дозволяють учням отримувати знання про географічні явища, кліматичні зони чи демографічні процеси в будь-який час та будь-де. Це особливо актуально для учнів з віддалених регіонів, де доступ до якісної освіти може бути обмежений, або під час карантину, коли традиційне навчання неможливе.

- Інтерактивність: завдяки інтерактивним завданням учні активно залучаються до навчального процесу, наприклад, виконуючи аналіз карт, моделюючи природні катастрофи чи працюючи з інтерактивними презентаціями. Це сприяє розвитку критичного мислення, здатності вирішувати екологічні проблеми та оцінювати вплив людської діяльності на природу.

- Співпраця: віртуальні класи стимулюють учнів до роботи в групах, наприклад, над проектами з планування сталого розвитку міст або аналізу регіональних екологічних проблем. Це допомагає формувати навички командної роботи, взаємодопомоги та колективної відповідальності.

- Зворотній зв'язок: уроки географії у віртуальних класах забезпечують миттєвий зворотний зв'язок. Учитель може одразу коментувати виконані завдання, наприклад, пояснювати помилки при визначенні географічних координат чи в аналізі демографічних даних, що сприяє вдосконаленню знань учнів.

Віртуальні класи та інтерактивні завдання відкривають нові можливості для сучасної географічної освіти. Вони не лише забезпечують доступ до знань, таких як інтерактивні карти, глобальні статистичні дані чи віртуальні екскурсії, але й сприяють розвитку співпраці, відповідальності та самостійного навчання. Такі інструменти допомагають учням глибше розуміти важливі глобальні проблеми, такі як зміна клімату чи урбанізація, розвиваючи навички, що є ключовими для їхньої успішної участі в суспільстві.

Інформаційно-комунікаційні технології мають великий потенціал для формування просоціальної поведінки учнів на уроках географії. Використання освітніх платформ, інтерактивних ігор, віртуальних класів та соціальних мереж сприяє розвитку таких важливих навичок, як емпатія, співпраця, взаємоповага та екологічна свідомість. Водночас досягнення позитивних результатів можливе за умов правильної організації навчального процесу, коли ІКТ використовуються як потужний інструмент для розвитку соціальної відповідальності учнів у контексті вирішення глобальних та локальних географічних проблем.

2.2. Інформаційно-комунікаційні технології в географії: особливості використання ІКТ для соціально-емоційного розвитку учнів

Інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного суспільства, і їх використання на уроках географії трансформує підходи до передачі знань, способи взаємодії між учителями та учнями, а також між самими учнями. У період стрімкого технологічного прогресу викладання географії має адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи учнів навичками, які необхідні для аналізу глобальних процесів і вирішення сучасних екологічних проблем. Сьогодні ІКТ відіграють важливу роль не лише у формуванні академічних знань з географії, але й у розвитку соціально-емоційних компетенцій, таких як емпатія, комунікація та здатність співпрацювати у команді [41].

Впровадження ІКТ у викладання географії сприяє зміні традиційних підходів до навчання. Технології дозволяють значно покращити доступ до географічних знань, зокрема через інтерактивні карти, супутникові зображення

чи дані з метеорологічних платформ. Традиційна класно-урочна система поступово адаптується до нових умов, де учні можуть вивчати географію не лише в класі, але й через цифрові платформи, такі як Google Earth чи GIS-програми. Це створює можливості для самостійної роботи учнів, наприклад, аналізу даних про зміну клімату чи урбанізаційних процесів.

ІКТ забезпечують учнів доступом до величезного обсягу інформації з будь-якого куточка світу. Завдяки інтернету, учні можуть досліджувати різноманітні теми, переглядати документальні фільми про природні явища, читати статті про соціально-економічний розвиток країн, слухати лекції відомих географів та експертів у галузі екології. Такий підхід розширює їхні горизонти, робить вивчення географії більш цікавим і залучаючим, а також дає можливість самостійно опрацьовувати матеріал. Наприклад, учні можуть дослідити вплив кліматичних змін на певний регіон чи знайти інноваційні способи збереження природних ресурсів, використовуючи інтерактивні інструменти.

Таким чином, ІКТ дозволяють учням глибше зануритися в географічний матеріал, що сприяє не лише поглибленню знань, а й формуванню ключових компетенцій для розуміння глобальних викликів та участі у вирішенні важливих екологічних проблем.

Ще одна важлива роль ІКТ у викладанні географії – це підтримка індивідуалізації та персоналізації навчання. Завдяки технологіям вчителі можуть адаптувати навчальний процес до потреб окремих учнів, враховуючи їхній темп засвоєння матеріалу, рівень знань, інтереси та стилі навчання. Наприклад, учні, які швидше засвоюють матеріал, можуть виконувати додаткові інтерактивні завдання, такі як дослідження картографічних моделей або створення власних презентацій про географічні явища. Адаптивні платформи дозволяють учням вивчати географічний матеріал у зручному для них темпі, зосереджуючись на темах, які викликають у них найбільший інтерес.

ІКТ також значно полегшують процес оцінювання знань із географії. Вчителі можуть використовувати автоматизовані системи для тестування, наприклад, оцінюючи знання про природні ресурси чи кліматичні пояси за допомогою онлайн-тестів. Це знижує навантаження на вчителів і робить

оцінювання об'єктивнішим. Крім того, завдяки цифровим платформам учні отримують зворотний зв'язок у реальному часі, що дозволяє їм швидко коригувати свої знання, наприклад, аналізуючи помилки у визначенні географічних координат або в розумінні демографічних процесів.

Впровадження ІКТ також робить можливим дистанційне навчання з географії, що стало особливо актуальним у період пандемії COVID-19. Використання платформ для відеоконференцій, таких як Zoom або Microsoft Teams, дозволяє учням проводити онлайн-обговорення глобальних екологічних проблем чи брати участь у віртуальних екскурсіях визначними місцями світу. Онлайн-курси, інтерактивні завдання та віртуальні класи дають змогу організувати навчальний процес так, щоб учні могли працювати з матеріалами в зручний для них час, враховуючи їхні індивідуальні потреби та розклад.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що впровадження ІКТ у навчання географії може сприяти розвитку таких важливих навичок, як емпатія, комунікація та соціальна відповідальність. Наприклад, робота над спільними проектами, пов'язаними з аналізом екологічних катастроф чи створенням карт сталого розвитку, розвиває у школярів вміння працювати у команді, враховувати думку інших і приймати спільні рішення. Проте використання цифрових технологій також викликає питання щодо їхнього впливу на міжособистісні стосунки та емоційну регуляцію учнів. Важливо організувати процес так, щоб технології ставали інструментом для розвитку, а не джерелом залежності чи соціальної ізоляції.

Таким чином, ІКТ не лише відкривають нові можливості для навчання географії, але й сприяють формуванню навичок, необхідних для успішної взаємодії в сучасному суспільстві.

Вплив ІКТ на розвиток емпатії в навчанні географії

Емпатія – це здатність розуміти почуття та емоції інших людей, поставивши себе на їхнє місце. У навчанні географії ця навичка є надзвичайно важливою, оскільки допомагає учням краще розуміти глобальні виклики, соціально-економічні відмінності та культурні особливості різних народів. Інформаційно-комунікаційні технології можуть активно сприяти розвитку

емпатії через віртуальні симуляції та інтерактивні ігри, що дозволяють учням відчувати вплив різних екологічних або соціальних ситуацій.

Наприклад, у Minecraft: Education Edition учні можуть створювати віртуальні міста чи екосистеми, враховуючи потреби своїх однокласників та вирішуючи спільні завдання. Вони вчаться взаємодіяти, допомагати один одному у збереженні ресурсів чи подоланні екологічних викликів, таких як забруднення або дефіцит води. Цей досвід розвиває навички співпраці, відповідальності та розуміння важливості дій кожного члена команди для досягнення спільної мети. У процесі таких завдань учні усвідомлюють, як їхні дії впливають на довкілля та життя інших, що сприяє формуванню екологічної свідомості та емпатії.

Вплив ІКТ на розвиток комунікативних навичок у навчанні географії

Комунікативні навички є ключовими для розуміння глобальних проблем і взаємодії у командній роботі, особливо у викладанні географії. ІКТ надають безліч інструментів для розвитку цих навичок через онлайн-обговорення, форуми та платформи для спільної роботи. Наприклад, використання Google Classroom у проектах з вивчення демографічних викликів чи кліматичних змін дозволяє учням обмінюватися ідеями, обговорювати дані та створювати колективні рішення для певних проблем.

Платформи для відеоконференцій, такі як Zoom чи Microsoft Teams, дозволяють учням брати участь у дискусіях про природні явища чи соціально-економічні процеси, навіть якщо вони знаходяться у різних місцях. Наприклад, під час вивчення теми урбанізації учні можуть обговорювати переваги та недоліки міст різних регіонів світу. Це розвиває їхні навички висловлювати свої думки, аргументувати позиції та уважно слухати думки інших.

ІКТ також сприяють розвитку міжкультурної комунікації на уроках географії. Завдяки участі у міжнародних освітніх платформах чи глобальних проектах, наприклад eTwinning, учні можуть взаємодіяти з однолітками з інших країн, обговорюючи глобальні екологічні чи соціальні проблеми. Такі проекти допомагають їм розвивати повагу до культурних відмінностей, навчатися порівнювати різні способи вирішення географічних викликів і ставати більш відкритими до різноманіття думок і підходів.

Таким чином, інтеграція ІКТ у навчання географії сприяє розвитку як емпатії, так і комунікативних навичок, що є необхідними для розуміння глобальних процесів і вирішення сучасних викликів у світі.

Вплив ІКТ на розвиток соціальних навичок у навчанні географії

Соціальні навички, такі як здатність працювати в команді, вирішувати конфлікти, досягати компромісів та відповідально ставитися до своїх обов'язків, є важливими для ефективного навчання географії. Інформаційно-комунікаційні технології можуть сприяти розвитку цих навичок, створюючи інтерактивне середовище для співпраці, аналізу даних та обговорення глобальних проблем.

Освітні ігри та віртуальні симуляції дозволяють учням тренувати командну роботу та соціальну взаємодію. Наприклад, у симуляціях, де моделюються сценарії реагування на природні катаклізми, учні повинні разом вирішувати завдання: розподіляти ресурси під час стихійного лиха, планувати відновлення зруйнованої інфраструктури або розробляти стратегії екологічного захисту регіону. Це формує у них лідерські якості, відповідальність за груповий результат і здатність приймати колективні рішення.

Онлайн-платформи, такі як Google Classroom чи Microsoft Teams, надають можливість створювати завдання, які вимагають співпраці. Наприклад, учні можуть працювати над спільними проектами, аналізуючи міграційні процеси або створюючи інтерактивні карти природних зон. Такі завдання стимулюють розвиток взаємоповаги, здатності до компромісів і толерантності в командній роботі.

Розвиток навичок вирішення конфліктів у географічних контекстах

ІКТ також сприяють розвитку навичок вирішення конфліктів, які можуть виникати у процесі групових завдань. Наприклад, інтерактивні платформи можуть пропонувати симуляції, де учні опиняються в конфліктних ситуаціях, таких як суперечки щодо використання природних ресурсів між країнами чи вирішення соціальних проблем урбанізації. Вони навчаються слухати думки інших, висловлювати свої ідеї та шукати компромісні рішення.

Попри переваги ІКТ, існують і певні виклики. Наприклад, надмірна залежність від цифрового середовища може знизити живе спілкування між

учнями, що може негативно вплинути на їхню здатність до емоційної взаємодії у реальному житті. Це може призвести до відчуження та соціальної ізоляції, особливо якщо учні проводять забагато часу в онлайн-середовищах.

Роль ІКТ у соціально-емоційному розвитку через географічні проекти

ІКТ, такі як інтерактивні завдання, віртуальні симуляції та освітні ігри, сприяють розвитку емоційного інтелекту учнів через вивчення географії. Наприклад, ігри, що моделюють наслідки глобальних змін клімату, допомагають учням зрозуміти вплив своїх дій на природу та громади. Це розвиває емпатію, здатність розуміти емоції інших і приймати відповідальні рішення.

Використання ІКТ також допомагає учням навчитися планувати свої завдання та організовувати проекти, наприклад, створення мапи природоохоронних територій або аналіз соціально-економічних змін у регіоні. Це сприяє розвитку саморегуляції, управління часом і відповідального ставлення до своїх обов'язків.

Таким чином, інтеграція ІКТ у навчання географії не лише розширює можливості для отримання знань, але й сприяє формуванню ключових соціальних навичок, необхідних для ефективної взаємодії в сучасному світі. Учні стають більш відкритими до співпраці, толерантними до різноманіття та здатними відповідально вирішувати глобальні проблеми.

Розвиток критичного мислення та рефлексії через ІКТ у навчанні географії

ІКТ сприяють розвитку критичного мислення та рефлексії на уроках географії, дозволяючи учням переглядати результати своїх завдань, отримувати миттєвий зворотний зв'язок від вчителів і аналізувати власний прогрес. Наприклад, учні можуть використовувати цифрові карти або дані з метеорологічних платформ, щоб аналізувати зміни клімату чи демографічні процеси, а зворотний зв'язок від вчителя допомагає їм виявляти помилки та вдосконалювати свої знання. Саморефлексія у цьому контексті є важливою для розвитку здатності приймати зважені рішення, наприклад, під час моделювання екологічно сталого розвитку регіонів або аналізу географічних конфліктів.

Роль соціальних мереж у навчанні географії

Соціальні мережі, попри їхні виклики, також можуть бути використані для розвитку просоціальної поведінки та соціально-емоційних навичок у географії. Наприклад, через Facebook, Instagram чи TikTok учні можуть брати участь у соціальних ініціативах, пов'язаних із захистом довкілля або підвищенням обізнаності про глобальні проблеми, такі як зміна клімату чи дефіцит води. Такі платформи дозволяють їм обговорювати важливі питання, взаємодіяти в групах і навчатися конструктивно висловлювати свої думки. Крім того, вони допомагають розвивати навички цифрового етикету, відповідальності за свою онлайн-репутацію та культурну повагу під час міжкультурного спілкування, наприклад, у міжнародних проектах, присвячених дослідженню культур різних регіонів світу.

Роль учителів у використанні ІКТ на уроках географії

Вчителі відіграють ключову роль у впровадженні ІКТ у навчальний процес із географії. Вони мають не лише володіти технологіями, але й розуміти, як правильно організувати навчання, щоб ІКТ сприяли розвитку навичок співпраці, критичного мислення, емпатії та відповідальності. Наприклад, завдання можуть включати спільний аналіз географічних даних або створення інтерактивних мап природних зон. Вчитель виступає модератором, який підтримує дискусії, допомагає учням зрозуміти важливість їхніх рішень і направляє навчання у просоціальному контексті.

Етичні аспекти та кібербезпека у викладанні географії

Уроки географії з використанням ІКТ мають враховувати етичні аспекти та питання кібербезпеки. Учні повинні навчитися відповідально користуватися технологіями, захищати свої дані та дотримуватися правил безпечної поведінки в онлайн-середовищі. Наприклад, під час роботи з відкритими джерелами географічної інформації або картографічними платформами учні мають знати, як перевіряти достовірність даних та уникати поширення недостовірної інформації.

ІКТ мають великий потенціал для навчання географії, створюючи нові можливості для розвитку просоціальних навичок, комунікації, критичного мислення, емпатії та саморефлексії. Відповідальне впровадження цих технологій у навчальний процес дозволяє не лише ефективніше засвоювати географічний

матеріал, але й формувати в учнів навички, необхідні для активної участі у вирішенні глобальних проблем та успішної взаємодії у суспільстві.

Переваги використання ІКТ у вихованні просоціальної поведінки на уроках географії.

Можливість індивідуалізації навчання. ІКТ дозволяють адаптувати навчальний процес з географії до потреб кожного учня. Наприклад, учень може самостійно працювати з інтерактивними картами, аналізуючи географічні дані, або брати участь у командних проектах, таких як планування сталого розвитку міст. Такий підхід сприяє розвитку індивідуальних просоціальних якостей і навичок, а також підтримує активну взаємодію з однокласниками під час виконання групових завдань.

Доступ до різноманітних навчальних ресурсів. Інтернет надає можливість використовувати широкий спектр матеріалів для розвитку просоціальної поведінки в контексті географії. Учні можуть переглядати документальні фільми про наслідки кліматичних змін, читати статті про соціально-економічні виклики різних регіонів світу або проходити онлайн-курси про збереження біорізноманіття. Це сприяє формуванню у школярів розуміння глобальних викликів і соціальної відповідальності.

Розвиток цифрових соціальних навичок. Використання ІКТ у географії сприяє формуванню не лише традиційних просоціальних навичок, таких як співпраця і взаємодопомога, але й навичок відповідального використання технологій. Учні вчать етичної поведінки в цифровому середовищі, зокрема під час роботи у віртуальних класах або створення мультимедійних проєктів.

Виклики у впровадженні ІКТ для формування просоціальної поведінки на уроках географії

У географічній освіті важливо використовувати ІКТ для досягнення конкретних навчальних і виховних цілей. Наприклад, надмірне використання гаджетів без змістовного наповнення може призвести до зниження інтересу до предмета або проблем з емоційною регуляцією. Тому вчителям необхідно ретельно планувати уроки, використовуючи технології як інструмент для підвищення ефективності навчання.

Тривала взаємодія з гаджетами може викликати втому чи ізоляцію учнів від реального світу. Для подолання цих ризиків важливо балансувати використання ІКТ із традиційними методами навчання, наприклад, організовувати практичні заняття або екскурсії, де учні можуть безпосередньо спостерігати за географічними явищами.

Учні повинні навчитися відповідальної поведінки в цифровому середовищі. Це включає навички захисту своїх даних, дотримання авторських прав і аналізу достовірності географічної інформації, знайденої в Інтернеті. Розвиток таких компетенцій допоможе уникнути негативного впливу технологій і підвищить якість навчання.

Використання ІКТ на уроках географії має значний потенціал для виховання просоціальної поведінки та формування соціальних навичок. Інтеграція технологій у навчальний процес сприяє індивідуалізації навчання, забезпечує доступ до сучасних ресурсів і розвиває цифрові компетенції учнів. Проте важливо враховувати потенційні виклики, пов'язані з використанням ІКТ, і впроваджувати програми, що сприяють формуванню відповідальної поведінки в цифровому середовищі. Такий підхід допоможе максимально використати переваги технологій, одночасно знижуючи їхні ризики.

Висновки до 2-го розділу

Інформаційно-комунікаційні технології мають значний потенціал для формування просоціальної поведінки здобувачів освіти ЗЗСО на уроках географії. Використання інтерактивних платформ, віртуальних симуляцій та онлайн-завдань сприяє розвитку таких соціальних якостей, як співпраця, відповідальність, емпатія та взаємоповага. Це забезпечує ефективну взаємодію учнів у командних проектах та обговореннях.

Впровадження ІКТ у навчальний процес із географії розширює доступ до сучасних навчальних ресурсів, включаючи інтерактивні карти, супутникові зображення та глобальні статистичні дані. Це сприяє кращому розумінню учнями глобальних викликів, таких як зміна клімату чи демографічні проблеми, і формуванню екологічної свідомості.

ІКТ створюють умови для індивідуалізації навчання. Учні мають можливість працювати у власному темпі, опановувати матеріал за допомогою інтерактивних завдань, а також поглиблювати знання через самостійне дослідження географічних тем. Це підвищує мотивацію учнів та їхню здатність до саморефлексії.

Використання освітніх платформ, таких як Google Classroom або Microsoft Teams, сприяє ефективному зворотному зв'язку між учнями та вчителем. Це дозволяє оперативно коригувати знання, аналізувати помилки і покращувати результати навчання.

Платформи соціальних мереж та онлайн-інструменти, такі як віртуальні екскурсії чи інтерактивні карти, сприяють формуванню комунікативних навичок учнів і вмінню висловлювати свої думки. Вони також допомагають учням краще розуміти різноманіття культур і поглядів, що є важливим аспектом географічної освіти.

ІКТ забезпечують умови для розвитку критичного мислення. Учні мають змогу аналізувати результати своїх завдань, оцінювати достовірність географічних даних та розглядати різні сценарії вирішення глобальних і локальних проблем.

Важливим аспектом впровадження ІКТ є формування цифрової грамотності учнів. Вони вчаться етичного використання технологій, захисту своїх даних і відповідальної поведінки у цифровому середовищі, що є важливим не лише для навчання, але й для життя у сучасному суспільстві.

Розділ 3.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ІКТ

3.1. Науково-методичне обґрунтування процесу формування просоціальних якостей учнів на уроках географії з використанням ІКТ

Щоб успішно формувати просоціальну поведінку серед учнів основної школи на уроках географії, педагоги мають використовувати інноваційні підходи

до організації освітнього процесу. Одним із ключових аспектів є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у навчальну та виховну діяльність. У рамках попередніх досліджень було детально розглянуто сутність просоціальної поведінки, специфіку розвитку учнів основної школи та обґрунтовано, як саме ІКТ можуть стати ефективними засобами для виховання соціально-важливих якостей. Також було визначено критерії, показники та рівні сформованості просоціальної поведінки, а результати констатувального дослідження виявили організаційно-педагогічні умови, які сприяють розвитку цієї поведінки через географічну освіту за допомогою ІКТ.

Термін "організаційно-педагогічні умови" має важливе значення для ефективного викладання географії. Він поєднує два ключові поняття: "організація" і "педагогічні умови". Розгляньмо ці аспекти детальніше у контексті географічного навчання.

Згідно з філософським словником, "умова" є філософською категорією, яка відображає загальні зв'язки між об'єктом і факторами, що забезпечують його появу та існування. У сучасному тлумачному словнику української мови "умова" визначається як важлива обставина, що сприяє здійсненню або розвитку певного процесу. У психології цей термін означає сукупність факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на розвиток конкретного психічного явища.

В освітньому контексті поняття "умови" має своє специфічне значення. Наприклад, у педагогіці "умова" визначається як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на розвиток учнів. У географічній освіті такі умови можуть включати створення інтерактивного навчального середовища, роботу з географічними інформаційними системами (GIS), аналіз реальних даних або використання віртуальних карт для дослідження глобальних проблем.

Категорія "педагогічні умови" є похідною від загального поняття "умова". У науковій літературі вона трактується залежно від контексту. У навчанні географії педагогічні умови включають ретельний відбір методик, інтерактивних інструментів і організаційних форм роботи, спрямованих на досягнення освітніх

цілей, таких як формування екологічної свідомості чи розвиток навичок роботи з географічними даними. Наприклад, у контексті застосування ІКТ, С. Коновальчук визначає педагогічні умови як сукупність елементів освітнього середовища, які оптимізують навчальний процес і сприяють досягненню поставлених завдань [27].

Уроки географії, інтегровані з ІКТ, створюють багатовимірний навчальний простір, у якому учні можуть аналізувати глобальні процеси, співпрацювати над проектами та розвивати просоціальні навички через роботу з інтерактивними картами, демографічними даними чи кліматичними моделями. Це дозволяє не лише вивчати географію, але й формувати у школярів важливі соціальні компетенції.

Педагогічні умови в контексті навчання географії можна розглядати як систему об'єктивних можливостей, які охоплюють зміст географічної освіти, методи викладання, організаційні форми, а також матеріально-технічні ресурси. Усі ці складові створюють сприятливі обставини для досягнення освітніх і виховних завдань на уроках географії. Таким чином, педагогічні умови – це взаємопов'язані фактори, необхідні для ефективної організації навчального процесу, спрямованого на формування просоціальної поведінки та екологічної свідомості учнів.

Щодо поняття "організація", то в контексті викладання географії воно передбачає впорядкування й координацію навчальної діяльності, спрямованої на вивчення соціально-економічних та природних процесів. Наприклад, організація групових проєктів з аналізу демографічних змін або урбанізаційних процесів дозволяє учням співпрацювати, вирішувати завдання спільно й розвивати навички роботи в команді.

Якщо говорити про організаційно-педагогічні умови у навчанні географії, то вони охоплюють усі аспекти педагогічного процесу, які сприяють досягненню поставлених цілей. Наприклад, Б. Чижевський описує ці умови як функціональну залежність між компонентами педагогічного явища та чинниками, що на нього впливають. Т. Вдовичин [8] зазначає, що організаційно-педагогічні умови забезпечують ефективну взаємодію учасників освітнього процесу, покращують

міжособистісні стосунки та стимулюють пізнавальну діяльність. О. Єжова [16] трактує їх як обставини, що сприяють узгодженості у взаємодії суб'єктів педагогічного процесу для досягнення спільної мети. О. Войцехівський [10] розглядає ці умови як систему, що визначає ефективність функціонування педагогічного процесу. В. Кириченко [22] вважає, що організаційно-педагогічні умови забезпечують досягнення цілей і результативність застосованих педагогічних методів.

Дослідники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя вважають, що організаційно-педагогічні умови – це «комплекс взаємопов'язаних чинників, які формуються на управлінському рівні для досягнення запланованих цілей і стосуються як організації роботи педагогів, так і навчальної діяльності учнів» [24]. До цих умов належать ресурси освітнього середовища, науково-методичне забезпечення, а також процес моніторингу педагогічної діяльності.

У контексті використання ІКТ у навчанні географії організаційно-педагогічні умови визначають, як інтерактивні технології можуть бути використані для залучення учнів до спільної діяльності, аналізу глобальних викликів та формування соціальних компетентностей. Наприклад, інтерактивні карти, віртуальні тури або географічні симуляції допомагають розвивати емпатію, критичне мислення та співпрацю в процесі вивчення тем, таких як нерівномірний розподіл ресурсів чи зміни клімату.

Таким чином, організаційно-педагогічні умови у викладанні географії забезпечують узгодженість між суб'єктами освітнього процесу та сприяють досягненню освітніх і виховних цілей. Використання ІКТ є важливим інструментом для формування у школярів просоціальних і географічних компетентностей, що готують їх до вирішення сучасних викликів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів експериментального дослідження, було виділено кілька ключових організаційно-педагогічних умов, необхідних для формування просоціальної поведінки учнів на уроках географії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ):

- забезпечення науково-методичної підтримки процесу формування просоціальної поведінки через інтеграцію ІКТ у навчання географії.
- підготовка педагогів-координаторів для реалізації проєктів, таких як «Збережемо природу разом», через тренінги та дистанційне навчання.
- створення комплексного науково-методичного супроводу для використання сучасних ІКТ у розвитку просоціальної поведінки, що включає розробку інтерактивних навчальних матеріалів.

Згідно з онлайн-словником, НМК – це набір матеріалів, що забезпечують всебічне компетентнісне навчання та ефективне викладання предмету.

Дослідниця О. Стадник [43] зазначає, що навчально-методичний комплект є комплексом взаємопов'язаних дидактичних засобів, які спрямовані на підвищення мотивації учнів, систематизацію та закріплення знань і вмінь. У контексті географії це можуть бути інтерактивні карти, мультимедійні презентації, географічні вікторини та симуляції, які сприяють розвитку творчого мислення учнів і формують емоційно-ціннісне ставлення до природи та суспільства.

Застосування НМК у викладанні географії дозволяє інтегрувати ІКТ у навчальний процес, підтримуючи активну взаємодію учнів і розвиваючи їхню просоціальну поведінку. Наприклад, під час вивчення теми "Глобальні кліматичні зміни" НМК може включати інтерактивні вправи, які заохочують учнів до обговорення проблем сталого розвитку та пошуку спільних рішень. Це не лише підвищує якість навчання, але й сприяє формуванню таких важливих якостей, як співпраця, емпатія та відповідальність за спільні дії.

Таким чином, науково-методичне забезпечення навчання географії із використанням ІКТ є однією з важливих умов для формування просоціальної поведінки учнів, оскільки воно підтримує системний і всебічний розвиток соціальних компетентностей школярів.

На думку О. Топузова [47], навчально-методичний комплект є оптимальною системою матеріалів, що організовують освітній процес і забезпечують методичну підтримку педагогів. У контексті географії це означає створення ресурсів, які дозволяють не лише забезпечити базове засвоєння

матеріалу, але й сприяти формуванню екологічної свідомості та просоціальної поведінки учнів.

Ми погоджуємося з тим, що навчально-методичний комплект має бути доступним у друкованому й електронному вигляді, що робить його більш функціональним. Для уроків географії такий комплект може включати атласи, робочі зошити з інтерактивними завданнями, підручники, практикуми з аналізу глобальних проблем, мультимедійні презентації та віртуальні тури. Наприклад, інтерактивні карти чи ресурси, такі як Google Earth, сприяють кращому засвоєнню географічного матеріалу та одночасно стимулюють учнів до обговорення соціально значущих тем, як-от кліматичні зміни чи нерівномірний розподіл ресурсів.

Використання сучасних інтерактивних технологій у навчанні географії значно покращує засвоєння матеріалу на різних рівнях пізнання – від базового запам'ятовування фактів до аналізу і застосування знань у реальних умовах. Інтерактивність стимулює розвиток не лише розумових здібностей, таких як критичне мислення та аналіз, але й емоційних, вольових якостей і креативного мислення учнів. Наприклад, вивчення теми «Розподіл природних ресурсів» через ігрові симуляції дозволяє учням краще зрозуміти проблематику, сформувати емпатію до країн із обмеженими ресурсами й пропонувати рішення для глобальних викликів.

З огляду на вікові та індивідуальні особливості учнів основної школи, важливо враховувати їхню схильність до комунікації та інтерактивності в процесі вивчення географії. Дослідник Марк Пренскі [62] зазначає, що сучасні учні демонструють новий тип уваги: вони здатні швидко перемикатися між різними завданнями, активно використовують соціальні мережі та віддають перевагу візуальним джерелам інформації. Для ефективного викладання географії це означає інтеграцію мультимедійних інструментів, віртуальних карт і відеоматеріалів. Наприклад, учні можуть проводити віртуальні подорожі до найвідоміших географічних об'єктів, аналізувати демографічні чи кліматичні карти, використовуючи програмне забезпечення, яке стимулює як пізнавальну активність, так і соціальну взаємодію.

Таким чином, інтерактивні технології у викладанні географії забезпечують не лише глибше розуміння матеріалу, але й сприяють формуванню просоціальної поведінки, оскільки учні вчаться працювати в команді, обговорювати глобальні виклики й шукати спільні рішення. Цей підхід враховує особливості сучасного покоління, використовуючи їхню любов до інтерактивності як потужний стимул для навчання.

Таким чином, створення навчально-методичного комплексу, який інтегрує ІКТ, є важливим кроком у викладанні географії, спрямованому на формування в учнів основної школи власної просоціальної моделі поведінки. Такий комплект дозволяє ефективно поєднувати традиційні методи навчання з сучасними технологіями, сприяючи розвитку критичного мислення, комунікації та емпатії через аналіз глобальних і локальних географічних проблем.

Інтегрований навчально-методичний комплект забезпечує розвиток ключових життєвих навичок, які допомагають учням адаптуватися до сучасних реалій, формувати екологічну свідомість і соціально значущі цінності (таблиця 3.1.1). Він також сприяє усвідомленню взаємозв'язків між природними ресурсами, суспільними явищами та відповідальністю кожної людини за стан навколишнього середовища й розвиток суспільства.

Таблиця 3.1.1

Знання, ставлення, наміри та навички, які сприяють встановленню і підтримці просоціальної поведінки у процесі навчання географії

Знання	Ставлення	Наміри та навички
Обізнаність щодо природних потреб, прав та обов'язків людини.	Позитивне ставлення до себе, свого життя та майбутніх перспектив.	Комунікація (активне слухання, вербальне та невербальне спілкування, використання парафраз).
Усвідомлення природи конфліктів та	Толерантність і прийняття інших точок зору, повага до	Асертивність (уміння самостверджуватися без агресії, вміння відстояти

негативних наслідків їх ескалації.	культурних відмінностей.	свої інтереси, сказати «ні», попросити про допомогу).
Здатність визначати причини конфліктів та шляхи їх мирного вирішення.	Емпатія, солідарність, соціальна відповідальність.	Здатність до співпраці та групової взаємодії.
Знання етапів розвитку конфлікту, поширених чинників його виникнення та алгоритмів вирішення.	Відчуття справедливості та рівності.	Критичне та творче мислення. Уміння аналізувати проблеми та приймати рішення.
		Запобігання ескалації конфліктів та їх конструктивне вирішення.

З урахуванням вищевикладеного, науково-методичне забезпечення процесу формування просоціальної поведінки учнів у процесі вивчення географії із використанням ІКТ слід розглядати як ключову складову освітнього процесу. Воно сприяє розвитку соціальних навичок, таких як ефективне спілкування, співпраця, емпатія та толерантність, що є надзвичайно важливими для гармонійної взаємодії в сучасному суспільстві.

Використання ІКТ у навчанні географії відкриває нові можливості для підвищення мотивації учнів, залучаючи їх до інтерактивних завдань і проектів. Це сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та формуванню комплексного бачення глобальних викликів, таких як зміна клімату, урбанізація чи демографічні проблеми. Інтерактивні інструменти, зокрема мультимедійні презентації, віртуальні симуляції та географічні інформаційні системи (GIS), дозволяють учням розвивати критичне мислення, уміння працювати в команді та аналізувати соціально-природні взаємодії.

Особливу увагу слід приділити підготовці педагогів географії до інтеграції ІКТ у навчальний процес. Участь у тренінгах, семінарах і дистанційних курсах дозволить вчителям підвищити свою компетентність у використанні цифрових інструментів. Це дасть змогу їм не лише ефективніше навчати географії, але й сприяти формуванню в учнів ключових просоціальних навичок.

Отже, ефективне науково-методичне забезпечення та інтеграція ІКТ у навчання географії створюють оптимальні умови для розвитку просоціальних якостей учнів, підвищуючи якість освітнього процесу та формуючи цінності, які сприятимуть гармонійному особистісному розвитку та успішній інтеграції учнів у суспільство.

3.2. Застосування ІКТ-інструментів у навчанні географії: розробка інтерактивних уроків для розвитку просоціальної поведінки учнів

Інтерактивні уроки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяють активному залученню учнів у процес вивчення географії, допомагаючи розвивати навички комунікації, співпраці, емпатії та критичного мислення. Нижче наведено приклади інтерактивних уроків та опис методичних матеріалів, які можуть бути використані у школах для формування просоціальної поведінки через географічну освіту.

Успішне використання ІКТ у навчанні географії тісно пов'язане з правильним підбором інструментів, які відповідають як навчальним цілям, так і рівню підготовки учнів. Вибір ІКТ має враховувати не лише технічні можливості, але й географічний контекст, наприклад, вивчення глобальних проблем, аналіз карт чи обговорення екологічних викликів. Такий підхід вимагає врахування педагогічних завдань та формування соціальних навичок, а також просоціальної поведінки.

Одним із ключових аспектів використання ІКТ у навчанні географії є розвиток комунікаційних навичок, які можуть бути реалізовані за допомогою відеоконференцій та онлайн-платформ. Інструменти, такі як Zoom, Microsoft Teams і Google Meet, дозволяють проводити інтерактивні уроки, де учні можуть брати участь у групових обговореннях, презентувати результати досліджень або

співпрацювати у реальному часі над проектами, пов'язаними з географічними темами.

Наприклад, під час вивчення теми «Глобальне потепління» учні можуть проводити відеоконференцію, обговорюючи вплив кліматичних змін на різні країни. Функція поділу на групи (Breakout Rooms) дозволяє організовувати команди для аналізу окремих аспектів проблеми, таких як зміни рівня океану або вплив на аграрний сектор. Такий підхід сприяє формуванню навичок співпраці та критичного мислення.

Соціальні медіа, такі як Facebook, Instagram чи TikTok, можуть бути використані для створення географічних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про екологічні чи соціальні проблеми. Наприклад, учні можуть створювати відеоролики, які висвітлюють тему скорочення викидів вуглецю, або вести блоги про збереження місцевих природних ресурсів. Такі заходи допомагають формувати емпатію, соціальну відповідальність та вміння працювати у команді.

Інструменти для спільної роботи, такі як Google Docs, Trello чи Slack, дозволяють учням виконувати географічні проекти, наприклад, створювати карти ризиків для місцевих громад через зміни клімату. Використання Google Docs може забезпечити одночасну роботу кількох учнів над створенням географічних звітів або досліджень. Trello допомагає організувати проектну роботу, розподілити завдання та контролювати виконання кожного етапу.

На основі ІКТ-інструментів розроблено три інтерактивні уроки з географії, які спрямовані на розвиток просоціальної поведінки. Наприклад:

1. Урок «Вплив урбанізації на навколишнє середовище». Використання картографічних платформ для аналізу зростання міст та його екологічних наслідків.

2. Урок «Різноманіття природних ресурсів світу». Інтерактивні вправи з аналізу їх нерівномірного розподілу та обговорення шляхів справедливого використання.

3. Урок «Кліматичні зміни: виклики для майбутнього». Віртуальні симуляції для пошуку колективних рішень глобальних кліматичних проблем.

Використання ІКТ у навчанні географії дозволяє не лише ефективно засвоювати матеріал, але й формувати у школярів цінності, необхідні для гармонійної взаємодії з навколишнім середовищем та суспільством.

Урок «Вплив урбанізації на навколишнє середовище»

Мета уроку:

1. Формувати уявлення учнів про вплив урбанізації на природне середовище та суспільство.
2. Розвивати навички аналізу географічної інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).
3. Формувати просоціальну поведінку через обговорення екологічних і соціальних викликів урбанізації.

Завдання уроку:

- Ознайомити учнів із поняттям «урбанізація», її причинами та наслідками.
- Використовувати інтерактивні інструменти для аналізу впливу урбанізації на довкілля.
- Розвивати критичне мислення та вміння працювати в групах.

Обладнання та ресурси:

- Комп'ютери або планшети з доступом до інтернету.
- Платформи для віртуальної взаємодії (Google Earth, ArcGIS, Zoom або Microsoft Teams).
- Презентація в PowerPoint.
- Google Docs для групової роботи.
- Інтерактивна дошка або мультимедійний проектор.

План уроку:

I. Організаційний момент (5 хв)

1. Привітання, перевірка присутності.
2. Мотивація до теми уроку: коротке відео про зростання міст і їхній вплив на природу (наприклад, із YouTube).

II. Актуалізація знань (10 хв)

1. Обговорення питань:
 - Що таке урбанізація?

- Які чинники сприяють зростанню міст?
2. Короткий виклад теоретичного матеріалу з демонстрацією презентації: причини урбанізації, типи урбанізаційних процесів, основні екологічні наслідки (забруднення, вирубка лісів, зменшення біорізноманіття).

III. Основна частина уроку (25 хв)

1. Робота з інтерактивними ресурсами:

- Використання Google Earth або ArcGIS для вивчення урбанізаційних зон. Учні аналізують, як змінилися кордони міст у різні роки.
- Задача: знайти на карті найбільш урбанізовані райони світу (наприклад, Токіо, Нью-Йорк, Шанхай) та обговорити, які екологічні виклики стоять перед цими містами.

2. Групова робота в Google Docs:

- Учнів поділяють на три групи. Кожна група отримує тему для обговорення:
 - Група 1: «Як урбанізація впливає на атмосферу (забруднення повітря, транспортні викиди)?»
 - Група 2: «Як урбанізація змінює ландшафти (вирубка лісів, зменшення озелених територій)?»
 - Група 3: «Які соціальні виклики виникають через урбанізацію (перенаселення, нерівність)?»
- Завдання: підготувати короткий текст із висновками, який буде представлений на обговоренні.

3. Дискусія:

- Учні презентують свої результати в класі.
- Спільне обговорення можливих рішень проблем, пов'язаних з урбанізацією.

IV. Заключна частина (10 хв)

1. Підбиття підсумків:

- Обговорення основних висновків уроку.
- Визначення позитивних та негативних сторін урбанізації.

2. Рефлексія:

- Запитання до учнів:
 - Що нового ви дізналися сьогодні?
 - Як урбанізація впливає на наше місто чи регіон?
 - Які дії можуть зменшити негативний вплив урбанізації на природу?

3. Домашнє завдання:

- Підготувати есе або презентацію на тему «Як урбанізація впливає на природу і суспільство у моєму регіоні?».

Очікувані результати:

- Учні розуміють поняття урбанізації та її вплив на навколишнє середовище.
- Вони можуть працювати з інтерактивними картами та аналізувати географічну інформацію.
- Розвивають навички співпраці, комунікації та критичного мислення.
- Формують відповідальне ставлення до екологічних і соціальних проблем.

Урок «Різноманіття природних ресурсів світу»

Мета уроку:

1. Сформувані уявлення учнів про різноманіття природних ресурсів світу, їхню класифікацію та значення для життя людей.
2. Розвивати навички аналізу географічної інформації та роботи з картами за допомогою ІКТ.
3. Сприяти формуванню просоціальної поведінки через обговорення раціонального використання природних ресурсів.

Завдання уроку:

- Ознайомити учнів із класифікацією природних ресурсів.
- Дослідити нерівномірний розподіл природних ресурсів світу.
- Обговорити вплив нераціонального використання ресурсів на природу і суспільство.
- Формувати відповідальне ставлення до використання природних багатств.

Обладнання та ресурси:

- Комп'ютери або планшети з доступом до інтернету.

- Інтерактивна дошка або мультимедійний проектор.
- Програмне забезпечення для роботи з картами (Google Earth, ArcGIS).
- Онлайн-платформи для співпраці (Google Docs, Trello).
- Презентація в PowerPoint.
- Карти розподілу природних ресурсів світу.

План уроку:

I. Організаційний момент (5 хв)

1. Привітання, перевірка присутності.
2. Вступне слово вчителя:
 - "Природні ресурси забезпечують життя людей, але їхній розподіл на планеті нерівномірний. Сьогодні ми розглянемо, чому це так, і як ми можемо зберегти ці багатства для майбутніх поколінь."

II. Актуалізація знань (10 хв)

1. Бесіда з учнями:
 - Що таке природні ресурси? Які ресурси ми використовуємо у повсякденному житті?
 - Як ви вважаєте, чи вистачає всім людям ресурсів? Чому?
2. Презентація: класифікація природних ресурсів (відновлювані, невідновлювані, вичерпні, невичерпні).

III. Основна частина уроку (25 хв)

1. Робота з картами:
 - Використання Google Earth для демонстрації розподілу природних ресурсів (нафти, газу, води, лісів).
 - Учням пропонують знайти на карті основні регіони, багаті на природні ресурси (Близький Схід – нафта, Південна Америка – лісові ресурси, Африка – корисні копалини).
 - Завдання: скласти перелік основних ресурсів, характерних для різних континентів, і відзначити регіони з їхнім дефіцитом.
2. Групова робота в Google Docs:
 - Учнів поділяють на три групи. Кожна група отримує завдання:

- Група 1: Описати проблему нерівномірного розподілу ресурсів і її вплив на економіку.
- Група 2: Проаналізувати приклади екологічних проблем, пов'язаних із видобутком ресурсів.
- Група 3: Запропонувати шляхи раціонального використання природних ресурсів.

3. Презентація результатів:

- Кожна група представляє свої висновки. Вчитель доповнює їх і модерує дискусію.

4. Міні-дослідження:

- Використовуючи дані, отримані з карт та презентацій, учні оцінюють екологічні наслідки нераціонального використання ресурсів у своєму регіоні.

IV. Заключна частина (10 хв)

1. Підбиття підсумків:

- Обговорення:
 - Чому важливо зберігати природні ресурси?
 - Як можна зменшити їх нераціональне використання?
- Ключові висновки уроку: важливість раціонального використання ресурсів для забезпечення сталого розвитку.

2. Рефлексія:

- Учні відповідають на запитання:
 - Що нового ви дізналися про природні ресурси світу?
 - Як ви можете вплинути на їхнє збереження?
- Вчитель заохочує до обговорення власних ідей щодо раціонального використання ресурсів у школі чи вдома.

3. Домашнє завдання:

- Дослідити, які природні ресурси використовуються у вашому регіоні. Підготувати міні-проект: "Як я можу сприяти їхньому збереженню?"

Очікувані результати:

- Учні розуміють класифікацію та значення природних ресурсів.
- Вони можуть аналізувати географічну інформацію, використовуючи ІКТ.
- Формують відповідальне ставлення до ресурсів та обговорюють шляхи їхнього збереження.
- Розвивають навички співпраці, комунікації та екологічної свідомості.

Урок «Кліматичні зміни: виклики для майбутнього»

Мета уроку:

1. Ознайомити учнів із причинами та наслідками кліматичних змін.
2. Розвивати навички аналізу географічної інформації за допомогою ІКТ.
3. Сприяти формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Завдання уроку:

- Визначити основні фактори, які спричиняють кліматичні зміни.
- Проаналізувати наслідки змін клімату для різних регіонів світу.
- Обговорити шляхи пом'якшення кліматичних змін та адаптації до них.

Обладнання та ресурси:

- Комп'ютери або планшети з доступом до інтернету.
- Інтерактивна дошка або мультимедійний проектор.
- Онлайн-платформи (Google Earth, Climate.gov).
- Презентація в PowerPoint.
- Географічні карти кліматичних зон і змін температури.

План уроку:

I. Організаційний момент (5 хв)

1. Привітання, перевірка присутності.
2. Вступне слово вчителя:
 - "Кліматичні зміни є однією з найсерйозніших проблем, з якою стикається людство. Сьогодні ми дізнаємося, як ці зміни впливають на наше життя і що ми можемо зробити для пом'якшення їхніх наслідків."

II. Актуалізація знань (10 хв)

1. Бесіда:

- Що таке клімат?
- Які чинники впливають на кліматичні зміни?

2. Презентація: короткий огляд основних причин кліматичних змін (викиди парникових газів, вирубка лісів, спалювання викопного палива) та їхніх наслідків (підвищення температури, танення льодовиків, підняття рівня моря).

III. Основна частина уроку (25 хв)

1. Робота з картами:

- Використання Google Earth для аналізу кліматичних змін у реальному часі (танення льодовиків у Гренландії, зменшення площі лісів Амазонії).
- Карти змін середньорічної температури та кількості опадів за останні десятиліття (Climate.gov).

2. Групова робота:

- Учні поділяють на три групи. Кожна група отримує завдання:
 - Група 1: Аналіз наслідків кліматичних змін для Арктики та Антарктики.
 - Група 2: Дослідження впливу кліматичних змін на тропічні екосистеми (зокрема Амазонський ліс).
 - Група 3: Вивчення наслідків підвищення рівня моря для прибережних міст (наприклад, Нью-Йорк, Джакарта, Венеція).

3. Інтерактивні симуляції:

- Учні використовують онлайн-ресурси, такі як Climate Interactive, щоб змоделювати сценарії зниження викидів парникових газів.
- Завдання: знайти оптимальний сценарій для стабілізації клімату.

4. Обговорення:

- Презентація результатів групової роботи.
- Дискусія: які дії на локальному рівні можуть сприяти зменшенню кліматичних змін? Як кожен із нас може вплинути на ситуацію?

IV. Заключна частина (10 хв)

1. Підбиття підсумків:

- Обговорення ключових висновків:
 - Причини кліматичних змін.
 - Їхні наслідки для різних регіонів світу.
 - Шляхи пом'якшення та адаптації до кліматичних змін.

2. Рефлексія:

- Запитання для учнів:
 - Що вас найбільше вразило під час уроку?
 - Як ви можете застосувати отримані знання у повсякденному житті?

3. Домашнє завдання:

- Підготувати проект або презентацію на тему: "Як зміни клімату впливають на мою країну?" або "Що я можу зробити, щоб зменшити свій вуглецевий слід?"

Очікувані результати:

- Учні розуміють причини та наслідки кліматичних змін.
- Розвивають навички аналізу географічної інформації за допомогою ІКТ.
- Формують відповідальне ставлення до навколишнього середовища.
- Збагачують комунікативні навички через обговорення глобальних екологічних викликів.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у вивчення географії, зокрема через уроки, присвячені впливу урбанізації, різноманіттю природних ресурсів та кліматичним змінам, є ефективним засобом формування екологічної свідомості, просоціальної поведінки та розвитку критичного мислення учнів. Використання інтерактивних карт, симуляцій, групових проектів та соціальних медіа не лише сприяє кращому засвоєнню матеріалу, а й виховує відповідальність за стан довкілля, стимулює співпрацю та навчає учнів приймати зважені рішення щодо сучасних глобальних викликів. Такий підхід готує школярів до активної участі у вирішенні екологічних і соціальних проблем у майбутньому.

3.3. Методологія дослідження рівня сформованості просоціальних навичок учнів у процесі вивчення географії за допомогою інтернет-опитування

Для вивчення сформованості просоціальної поведінки учнів ЗЗСО провелаь дослідно-експериментальна робота у наступних ліцєях Чернівецької області: ОЗО «Глибоцький ліцей», Чернівецький приватний ліцей ЮНІК, Щербинецька гімназія, ОЗ Годинівський ліцей, Ванчиківецький ліцей, Годилівський ЗЗСО, Петрашівський ліцей, Рідківський ліцей, Колінковецький ЗНЗ, ОЗ Довгопільський ліцей, ОЗ Тернавський ліцей імені Василя Богрі, Чернівецький ліцей №10. В експерименті взяло участь 193 здобувача ЗЗСО.

Для діагностування показників емоційно-ціннісного критерію «Ставлення до соціальних мереж, мережевої взаємодії та їхнього використання у вивченні географії» було адаптовано методикy «Я і соціальні мережі» Хомич Олени Леонідівни [48]. Зважаючи на те, що ключовою характеристикою просоціальної поведінки є вміння встановлювати конструктивну взаємодію, а основною формою діяльності учнів основної школи є спілкування, ми провели анкетування школярів 5-х, 7-х та 9-х класів за адаптованою методикою «Я і соціальні мережі». Метою опитування було дослідити ставлення учнів до використання соціальних мереж, а також з'ясувати, як ці платформи впливають на формування комунікаційних навичок, просоціальної поведінки та екологічної свідомості через інтеграцію у вивчення географії (див. Додаток А, Б).

Під час анкетування отримано такі результати: на запитання «Що для Вас є соціальні мережі?» 35% учнів зазначили «засіб спілкування». Це свідчить про те, що значна частина школярів використовує соцмережі переважно для підтримки контактів з однолітками, обміну інформацією та участі в мережевих діалогах. У контексті географічної освіти це може бути цінним інструментом для обговорення навчальних питань, участі в групових проєктах, пошуку інформації про природні явища та соціально-економічні процеси в різних регіонах світу. Таким чином, соціальні мережі виступають не лише засобом взаємодії, але й джерелом обміну знаннями, що сприяє формуванню географічної компетентності та просоціальної поведінки.

193 відповіді

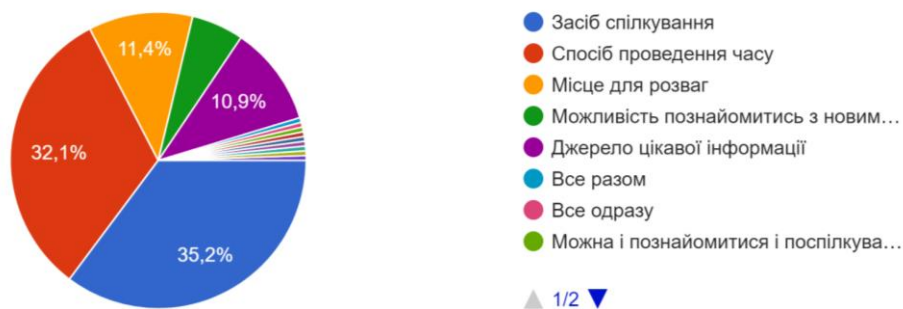

Рис. 3.3.1. Що для Вас є соціальні мережі?

На питання «Ваше ставлення до соціальних мереж» переважна більшість (65 %) відповіли «позитивне». Це свідчить про те, що школярі загалом сприймають соціальні мережі як корисний і привабливий інструмент для спілкування, самовираження та доступу до інформації. У контексті географічної освіти це означає, що соціальні мережі можуть стати ефективним ресурсом для залучення учнів до навчання, наприклад, через створення тематичних груп для обговорення географічних проблем, участь у проєктах з вивчення кліматичних змін або екологічних ініціатив. Висока інтегрованість соціальних мереж у життя школярів відкриває перспективи їх використання як додаткового джерела знань і платформи для співпраці.

193 відповіді

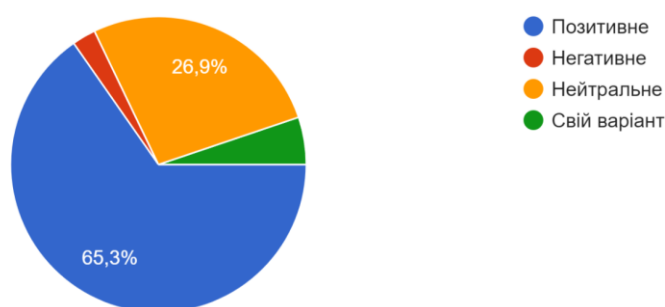

Рис. 3.3.2. Ваше ставлення до соціальних мереж

74% опитаних зареєстровані активно користуються соціальною мережею Instagram. Цікаве питання «Що Вас підштовхнуло зареєструватися в соціальній мережі» здобувачі освіти вказали: «цікавість» 55 %, «друг (подруга)» – 12% та «всі мої друзі там, чим я гірший(а)» 11,4 % респондентів.

Ми досліджували, яку інформацію про себе розміщують здобувачі ЗЗСО у соціальних мережах. За результатами опитування, більша половина учнів зазначили, що публікують лише необхідний мінімум даних про себе. Це свідчить про певний рівень обережності та усвідомлення ризиків, пов'язаних з онлайн-простором, а також про прагнення школярів зберігати особисту інформацію у безпеці, обмежуючи доступ до своїх персональних даних.

193 відповіді

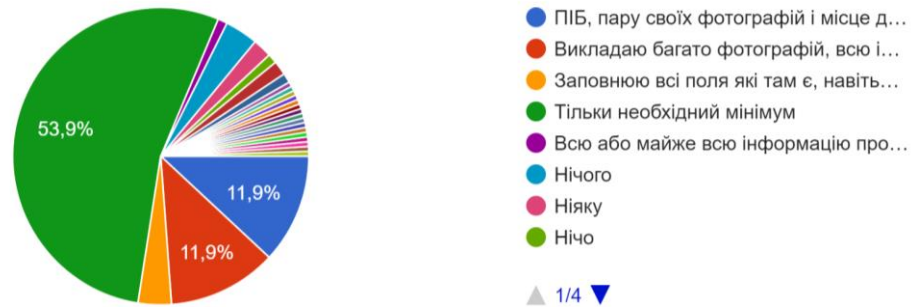

Рис.3.3.3. Яку Ви викладаєте інформацію про себе в соціальній мережі

Проте нас вразили результати опитування щодо джерел, до яких учні звертаються за пошуком інформації для підготовки до уроків з географії. Лише 4,1% учнів звертаються за порадою до вчителів, а 19,7% – до батьків. Натомість, 64,2% школярів обирають інтернет як основне джерело інформації. Це підкреслює важливу роль цифрових технологій у житті сучасних учнів, які віддають перевагу швидкому доступу до знань через онлайн-ресурси, замість традиційних консультацій з дорослими.

193 відповіді

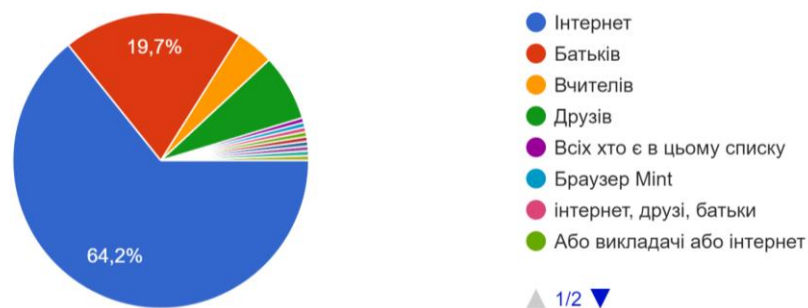

Рис. 3.3.4. Для пошуку інформації для підготовки до уроку географії Ви найчастіше звертаєтеся до?

За результатами опитування, більшість наших респондентів використовують соціальні мережі як додатковий ресурс для вивчення географії. 67,4% учнів зазначили, що знаходять у соцмережах цікаву інформацію, яку можуть застосувати під час уроків, наприклад, дані про кліматичні зміни, екологічні проблеми або туристичні маршрути. Ще 18,7% використовують соцмережі для обміну інформацією з однокласниками, зокрема, про навчальні проєкти або географічні теми. Лише 5,2% звертаються до соціальних мереж за консультаціями, що свідчить про те, що школярі переважно бачать у них джерело знань та платформу для спілкування, проте меншою мірою розглядають їх як канал професійної підтримки.

Опитування щодо доступу до соціальних мереж у навчальних закладах дало цікаві результати. 41,5% респондентів вважають, що доступ до соцмереж у школі не слід обмежувати, оскільки вони є корисним інструментом для пошуку географічної інформації та комунікації. Водночас 38,8% учнів підтримують часткове обмеження, наголошуючи, що використання соцмереж має бути контрольованим і не заважати навчальному процесу. Майже 20% респондентів вважають, що доступ до соцмереж слід закрити повністю, оскільки вони можуть відволікати від навчання. Ці результати ілюструють різні погляди школярів на роль соцмереж у навчанні географії та демонструють важливість формування в учнів навичок саморегуляції та відповідального використання цифрових ресурсів.

Опитування також показало, скільки часу респонденти проводять у соціальних мережах щодня. Найбільша частка учнів, 47,7%, зазначили, що витрачають на соцмережі 2-4 години. Приблизно 19,7% школярів проводять у соцмережах 5-7 годин на день, а 13,5% – понад 7 годин. Це свідчить про високу інтегрованість соціальних мереж у повсякденне життя учнів, що може впливати

на їхню активність, зосередженість та баланс між навчанням і відпочинком.

193 відповіді

Рис. 3.3.5. Скільки Ви часу проводите в усіх зареєстрованих соціальних мережах разом?

Опитування показало, що в разі випадкового блокування доступу до всіх соціальних мереж більшість учнів відчували б дискомфорт. 37% респондентів відповіли, що були б дуже незадоволені, а ще 39,9% зазначили, що були б незадоволені. Це свідчить про високу залежність школярів від соціальних мереж як важливого джерела спілкування, інформації та розваг, що є невід'ємною частиною їхнього повсякденного життя.

193 відповіді

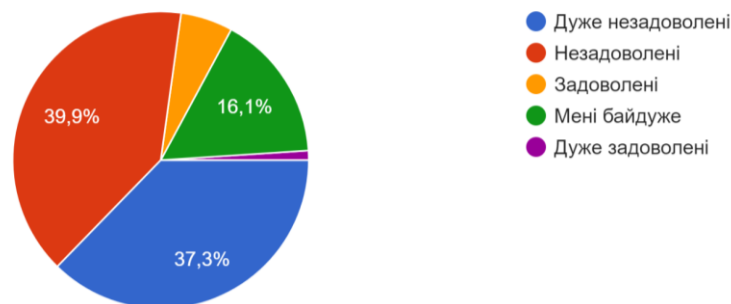

Рис. 3.3.6. Якщо всі соціальні мережі раптом стануть недоступними, що Ви зробите? (Оберіть один варіант відповіді)

Рисунок 3.3.7. демонструє, що більшість учнів або не вважають себе залежними від соцмереж, або відчують лише часткову залежність, проте п'ята частина опитаних відкрито визнає наявність залежності.

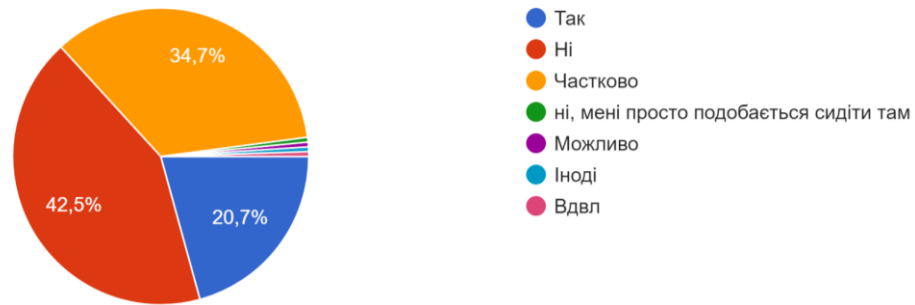

Рис. 3.3.7. Чи є у Вас «залежність» від соціальних мереж?

Результати опитування свідчать, що учні активно використовують соціальні мережі не лише для спілкування, а й для отримання інформації, що стосується географічних тем, таких як кліматичні зміни, глобалізація, екологічні виклики. Більшість учнів не готові видалити свої профілі, оскільки вони вважають соцмережі важливими платформами для обміну знаннями, які можна застосувати під час підготовки до уроків географії або участі в інтерактивних навчальних проєктах.

Також було виявлено, що майже половина учнів не вважають себе залежними від соцмереж, однак 20,7% визнають надмірне використання, що може впливати на їхню здатність концентруватися під час навчання, зокрема під час вивчення складних тем із географії. Це підкреслює важливість формування у школярів навичок цифрової грамотності, що включає відповідальне використання соціальних мереж для навчання, зокрема для пошуку достовірних географічних даних та участі в онлайн-обговореннях.

Соціальні мережі можуть сприяти формуванню емпатії та екологічної свідомості. Наприклад, обговорення реальних екологічних проблем у тематичних групах чи участь у волонтерських екологічних акціях через соцмережі допомагають учням розвивати відповідальність і усвідомлювати глобальні виклики. Водночас ініціативи на платформах, як-от проєкти зі збереження біорізноманіття чи раціонального використання ресурсів, сприяють командній роботі та просоціальній поведінці.

З іншого боку, надмірне використання соцмереж може відволікати учнів від реального навчального процесу, знижуючи ефективність засвоєння

матеріалу. Вплив трендів чи недостовірної інформації в мережах може сприяти формуванню поверхневих знань із географії. Зокрема, популярні відео чи статті можуть подавати спрощені або хибні дані про географічні процеси, що потребує активного педагогічного втручання для розвитку критичного мислення.

Ми пропонуємо провести інтеграцію соцмереж у навчальний процес. Використання тематичних груп і платформ для обговорення географічних тем, наприклад, впливу урбанізації чи змін клімату. Проводити тренінги із медіаграмотності, що допоможуть учням розрізняти фейкову інформацію та правильно використовувати джерела. Потрібно забезпечення педагогів ресурсами та інструментами для інтеграції соціальних мереж у викладання географії, зокрема, через обмін успішними практиками.

Таким чином, соціальні мережі можуть бути ефективним інструментом для розвитку просоціальної поведінки учнів і підвищення їхнього інтересу до вивчення географії за умови грамотного педагогічного супроводу.

Висновки до 3-го розділу

Проведене дослідження підтвердило важливість формування просоціальної поведінки учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі вивчення географії. Розроблені науково-методичні матеріали та інтерактивні уроки з географії сприяли активному залученню учнів до навчання, підвищили їхню мотивацію та інтерес до розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, толерантність, відповідальність і співпраця. Використання ІКТ зробило процес вивчення географічних тем більш інтерактивним і актуальним для учнів.

Результати експериментальної перевірки свідчать, що застосування ІКТ-інструментів, таких як Padlet, Trello, Google Docs, сприяло залученню учнів у навчальний процес із географії. Учні активно брали участь у групових проєктах, обговорювали глобальні географічні проблеми, зокрема кліматичні зміни та раціональне використання ресурсів, що сприяло формуванню комунікативних здібностей і навичок співпраці.

Методика онлайн-опитувань дала змогу отримати детальні дані про рівень сформованості просоціальної поведінки учнів у контексті їхньої взаємодії з інформацією, пов'язаною з географією. Це показало позитивну динаміку у розвитку соціальних навичок і відповідальності за спільні дії. Отримані результати свідчать про доцільність інтеграції ІКТ у навчальні програми з географії, що підвищує ефективність навчання та сприяє розвитку просоціальних компетенцій школярів.

Результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу: інтеграція ІКТ у процес вивчення географії ефективно сприяє формуванню просоціальної поведінки, полегшує соціальну адаптацію учнів і розвиває навички командної роботи. Це є важливим чинником у підготовці школярів до активної участі в житті сучасного суспільства, вирішенні глобальних викликів і відповідальному ставленні до навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз літературних джерел показав, що просоціальна поведінка є важливою складовою особистісного розвитку учнів. Вона сприяє формуванню таких ключових якостей, як емпатія, відповідальність, альтруїзм та співпраця. Сучасні підходи до виховання акцентують увагу на використанні інноваційних педагогічних методик та інформаційно-комунікаційних технологій

(ІКТ), які створюють інтерактивне середовище, що стимулює соціальну взаємодію. Завдяки ІКТ відкриваються нові можливості для організації виховної роботи, зокрема вивчення географії, через створення ситуацій співпраці та аналізу глобальних проблем, таких як кліматичні зміни чи раціональне використання ресурсів.

2. Дослідження соціально-психологічних особливостей учнів середнього шкільного віку вказало, що провідною діяльністю підлітків є спілкування з однолітками, яке відіграє ключову роль у засвоєнні норм моралі та соціальної поведінки. У цьому віці учні демонструють високу чутливість до думок однолітків і прагнуть до незалежності, що створює сприятливі умови для розвитку просоціальних якостей через групові проекти, дискусії та навчальні ситуації. Інтеграція ІКТ у процес вивчення географії дозволяє використовувати ці особливості для організації інтерактивних занять, які сприяють формуванню навичок співпраці, критичного мислення та соціальної відповідальності.

3. Аналіз показав, що ІКТ мають значний потенціал для формування просоціальної поведінки учнів, забезпечуючи інтерактивність, доступ до різноманітних освітніх ресурсів та можливості для співпраці. Соціальні мережі, онлайн-платформи для спільної роботи та освітні ігри сприяють розвитку навичок комунікації, емпатії та соціальної відповідальності. Використання ІКТ у навчальному процесі, зокрема на уроках географії, допомагає учням розвивати критичне мислення та навички саморегуляції, що позитивно впливає на їхню просоціальну поведінку.

4. Дослідження виявило, що використання інтерактивних завдань, віртуальних симуляцій та освітніх ігор створює сприятливі умови для розвитку соціально-емоційних навичок, таких як комунікація, співпраця та емпатія. Онлайн-платформи, такі як Google Classroom та Microsoft Teams, інтегровані у процес вивчення географії, сприяють розвитку навичок міжособистісної взаємодії, а також допомагають формувати здатність до саморегуляції та відповідального використання цифрових ресурсів.

5. Розроблені інтерактивні уроки з використанням ІКТ продемонстрували високу ефективність у формуванні просоціальних навичок учнів. Уроки з

використанням таких інструментів, як Padlet, Trello та Kahoot, дозволили учням поглибити розуміння глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, урбанізація чи збереження природних ресурсів. Використання інтерактивних методик на уроках географії сприяло підвищенню мотивації учнів та їх залученості до навчального процесу, а також покращило навички спільної роботи та самостійного прийняття рішень.

6. Експериментальне дослідження, проведене з використанням онлайн-опитувальника, дозволило оцінити рівень сформованості просоціальної поведінки учнів. Результати показали, що учні, які брали участь у навчальних заходах з використанням ІКТ, демонструють вищий рівень емпатії, комунікативних навичок та соціальної відповідальності порівняно з контрольними групами. Це підтверджує, що інтеграція ІКТ у навчальні програми з географії позитивно впливає на формування просоціальних якостей, а також сприяє більш ефективному розумінню соціально-екологічних викликів сучасності.

7. За результатами анкетування та спостережень було встановлено покращення рівня сформованості просоціальної поведінки учнів, зокрема в аспектах емпатії, взаємодопомоги та толерантності. Це підкреслює важливість інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у виховний процес, зокрема через тематику географічних уроків, які акцентують увагу на глобальних проблемах, міжкультурній взаємодії та взаємозалежності людства.